

LA FILOSOFIA: NECESSITAT I SENTIT

1

1. Iniciant-te en la filosofia
2. L'origen del saber filosòfic
3. Els inicis de la filosofia
4. La filosofia enfront d'altres formes del saber
5. Tasques i branques de la filosofia
6. La filosofia davant les grans qüestions de la vida

Esquema de la unitat.

Què és la cosa més important a la vida? Si ho preguntem a algú que s'estigui morint de gana, ens respondrà: el menjar. Si ho preguntem a algú que s'està morint de fred, ens dirà: la calor. Si ho preguntem a algú que se sent sol i aïllat, ens dirà: la companyia d'altres persones.

Però un cop s'han cobert aquestes necessitats, hi haurà encara alguna cosa que tothom necessita? Els filòsofs pensen que sí. Pensen que l'ésser humà no pot viure només del pa. Tothom necessita menjar, naturalment. I tothom necessita amor i atenció. Però hi ha alguna cosa més, a part d'això, que tothom necessita. Necessitem saber qui som i per què estem aquí. Interessar-se a saber per què estem aquí no és un interès casual, com, per exemple, col·leccionar segells. La gent que fa aquest tipus de preguntes participa en un debat que dura d'ençà que l'home viu en aquest planeta.

Jostein Gaarder, *El món del Sofia*, Barcelona: Empúries, 1995, pàg. 19.

R E F L E X I O N E M

1. Què és el més important a la vida de la gent que t'envolta? I què és el més important a la teva vida?
2. Què creus que necessita una persona per poder viure amb la dignitat que es mereix? Fes una llista en la qual incloguis per ordre d'importància les coses que consideris imprescindibles a la vida, i explica els criteris en què has basat la teva selecció.

1. INICIANT-TE EN LA FILOSOFIA

Detall de Plató i Aristòtil de la pintura *L'escola d'Atenes*, de Rafael (segle XVI). Els filòsofs mai no troben allò que cerquen o, més ben dit, mai no se senten satisfets amb allò que troben.

Estrenes assignatura. Per això, el primer que hem de fer és analitzar en què consisteix la filosofia. T'adonaràs que és una tasca apassionant. Hi ha un motiu que fa que això sigui així: la peculiaritat d'aquest saber. Explicar, per exemple, en què consisteixen les matemàtiques no és fer matemàtiques, però preguntar-te què és la filosofia ja és començar a filosofar. Et proposem, per tant, que t'embarquis en una aventura que va començar en les primeres albors de la nostra cultura.

1.1. El saber buscat

La paraula *filosofia* prové del grec i es compon del verb *philêin* ('estimar') i el substantiu *sophía* ('saviesa'). El filòsof i matemàtic grec **Pitàgores** (segle VI aC) va ser el primer que va utilitzar el terme *filòsof* per referir-se amb humilitat —però també amb una certa ironia— a si mateix: davant del savi, aquell que ja ho sap tot sobre totes les coses, el filòsof seria simplement l'«amant o el cercador de la saviesa».

El filòsof grec **Plató** (428-347 aC, aprox.) creia que probablement no hi ha entre els humans ni un de sol que assoleixi en rang de savi. La majoria de la gent s'inclou en

una segona categoria, la dels necis: aquells que ho ignoren gairebé tot, però que viuen satisfets en la seva ignorància, potser perquè ni tan sols ells saben que són ignorants.

Finalment, hi ha un tercer grup de persones; són els filòsofs. El filòsof sí que experimenten cada dia la sorpresa davant de tot allò que els envolta. Igual que els necis, desconeixen moltes coses, però —a diferència dels necis— saben que no les saben i per això no deixen de fer-se preguntes.

El filòsof és algú que sempre està caminant i que mai no arriba a posseir allò que persegueix. I no arriba mai a posseir el que cerca perquè en la seva recerca arriba a les regions extremes de la realitat, allí on s'assoleixen les preguntes últimes: «qui sóc jo?», «quin sentit té la vida?»...

1.2. Filosofem per viure

En el fons, el filòsof defensa un impuls que brota del cor de tots els éssers humans. Com deia el pensador grec **Aristòtil** (384-322 aC) en l'obra *Metafísica* «tots els homes desitgen, per naturalesa, saber». També és veritat que molts —o bé per comoditat o bé per covardia— permeten que aquella inquietud es vagi apagant fins a gairebé desaparèixer. Vivint així estan renunciant a una dimensió fonamental de si mateixos, ja que d'alguna manera estem fets per cercar.

El saber filosòfic. Textos de l'obra *Metafísica* d'Aristòtil.

«Un bell i diví impuls et llança cap a aquests assumptes. Aprofundeix en tu mateix i exercita't tant com puguis en tot allò que sembla que no serveix per a res i que és considerat per la gent com xerrameca banal. Fes-ho així mentre encara ets jove, ja que si no ho fas així la veritat se t'escaparà de les mans.» (Plató. *Parménides*. Madrid: Gredos, 2002.)

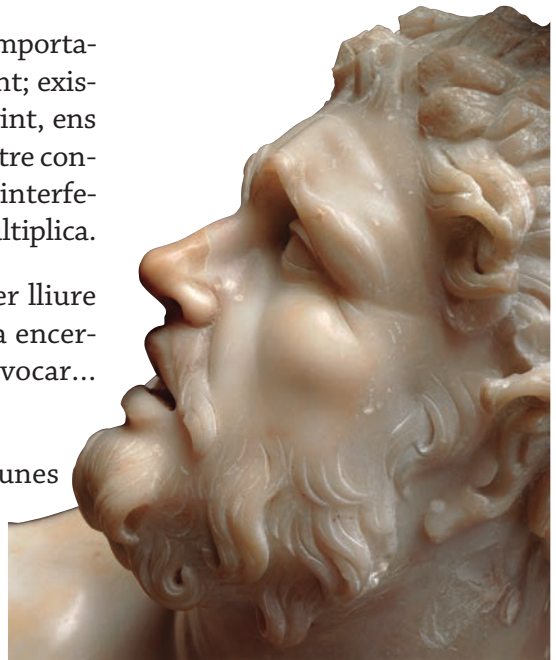
Cerquem el coneixement per poder viure. L'**ésser humà** necessita pensar i trobar algunes certeses sobre si mateix i sobre la realitat, per una peculiaritat que caracteritza la seva vida: és un **ésser constitutivament insegur**.

La vida de l'home està envoltada d'inseguretat. És evident que ningú no pot respondre amb certesa una altra pregunta senzilla: «què serà de mi?». Són tantes les circumstàncies atzaroses que incideixen en la nostra vida, que som molt lluny de tenir lligats el nostre futur. A més, hem de tenir en compte que la nostra vida es pot acabar en qualsevol instant.

Però l'home no està sol, sinó envoltat dels seus semblants. El comportament dels nostres semblants mai no és previsible al cent per cent; existeix la possibilitat que malmetin els nostres projectes i que, sovint, ens desestabilitzin profundament. L'acció dels altres s'escapa del nostre control perquè els altres són lliures. I quan les llibertats de tothom interfereixen i es combinen les unes amb les altres, la inseguretat es multiplica.

Ara bé, el major factor d'inseguretat és la **llibertat** pròpia. Ser lliure vol dir estar sempre obligat a triar sense, alhora, estar forçat a encertar-la. Em puc equivocar si trio això o això altre; em puc equivocar... amb la meua vida.

Per viure l'aventura de la meua pròpia existència necessito algunes conviccions sobre la realitat i sobre mi mateix. Construir aquella mena de «plànol de l'univers» és la missió de la filosofia. Per tant, doncs, l'home necessita pensar per poder projectar, per poder decidir, per poder viure.

D'alguna manera tothom és una mica filòsof, ja que no hi ha ningú que no tingui, si més no implícitament, un conjunt d'idees sobre la realitat, és a dir, una filosofia. La part negativa d'aquesta «filosofia implícita» és que acostuma a assumir-se acríticament. Una de les funcions de la filosofia en sentit propi és sotmetre a crítica tots els prejudicis que hem assumit sense haver-hi reflexionat.

Detall d'una escultura grega. Segle III aC. És possible que la incertesa, fruit de la llibertat, generi angonya, però també pot ser la clau per emprendre nous reptes.

1.3. Delimitació dels àmbits del saber

La recerca del coneixement es pot orientar en tres direccions:

- **Coneixement de la realitat natural**, que ens permet dominar-la i obtenir-ne el que en necessitem per viure, de manera que podem assolir una relativa seguretat material.
- **Dotació d'un sentit** a la vida pròpia, ja que no n'hi ha prou de viure —ni tan sols n'hi ha prou de viure bé, en un sentit material—, sinó que anhelem saber qui som i per a què vivim. Només així la nostra llibertat pot aportar llum a la nostra existència.
- **Valoració de les accions** concretes amb la intenció de poder prendre bones decisions i d'encaminar la nostra vida en la direcció adequada.

El primer aspecte té a veure amb el coneixement científic i tècnic. Els altres aspectes expressen els dos objectius últims de l'activitat filosòfica i corresponen al coneixement metafísic i antropològic, i al coneixement moral, respectivament.

ACTIVITATS

1. Explica què és la filosofia a partir de l'etimologia de la paraula.
2. De què parlava el filòsof alemany Ludwig Wittgenstein (1889-1951) quan va afirmar que «la funció de la filosofia és ensenyar a la mosca la sortida del pot»?
3. Comenta aquest antic adagi llatí: *Primum vivere, deinde philosophari* ('Primer viure, després filosofar').

El filòsof grec **Sòcrates** (470-399 aC), mestre de Plató, pensava que la maièutica (del grec *maieutiké*, 'art de la madrona') havia de ser el mètode utilitzat pels filòsofs en la seva cerca de la veritat. És el procediment d'ensenyament que es basa en el diàleg, amb la intenció de suscitar interrogants, eliminar els prejudicis de l'interlocutor i «il·luminar» la veritat que hi ha dins seu.

El filòsof, de F. Hodler. Segle XIX. Sempre estem immersos en alguna situació, tot i que molt poques situacions són permanents. No passa el mateix en el cas de les situacions límit, de les quals no hi ha fugida possible. Per això, quan l'home, que vivia distret, és colpejat per aquestes situacions límit, desperta del seu somni i, dolorosament, pren consciència de la seva condició. Llavors l'assalten les preguntes més profundes: «qui sóc?», «per què visc?», «quin sentit té tot plegat?»...

2. L'ORIGEN DEL SABER FILOSÒFIC

El començament de la filosofia l'hem d'anar a cercar fa cosa de vint-i-sis segles; ens n'ocuparem, però, en l'apartat següent. Ara analitzarem els «ressorts» de l'ésser humà que, des del seu interior, se sent abocat a la recerca del saber: l'astorament, el dubte i la commoció existencial.

L'astorament

L'astorament és aquell sentiment que notem davant d'alguna cosa extraordinària o inesperada. L'astorament s'amaga entre les coses quotidianes ja que, justament per tenir-les cada dia davant nostres, s'han tornat invisibles. Però és possible mirar-les des d'un altre punt de vista, com si les contempléssim per primera vegada.

Això és el que fa el filòsof: deixa que es desplegui davant seu l'espectacle de la realitat. El fruit immediat és que la seva mirada es torna penetrant i allò que fins al moment, i per efecte del costum, semblava evident i mancat de secrets, de cop i volta es farceix de misteri. És llavors quan sorgeixen les preguntes.

L'astorament implica conscienciar-se que hi ha alguna cosa que se'ns escapa en allò que ens pensàvem que coneixíem. Només se sorprèn aquell que no sap, però que, alhora, sap que no sap. El reconeixement de la pròpia ignoràcia desperta les preguntes i la recerca.

El dubte

La recerca iniciada amb la sorpresa ens pot conduir fins a respostes que, tanmateix, esdevenen insuficients amb el temps. Això no vol dir que no puguem estar segurs de res, com defensa l'escepticisme, però ens obliga a revisar les respostes que tenim a fi de determinar si s'ajusten o no a la realitat.

Dubtar vol dir, per tant, sotmetre a crítica allò que sabem o que ens pensem que sabem, amb vista a avançar en el coneixement i a aprofundir en allò que ja es coneix. Sempre que no dubtem per dubtar i que no qüestionem allò que és inqüestionable, el dubte fa un gran servei al saber.

La commoció existencial

El costum i una vida absorbida per fites immediates i pragmàtiques ens poden submergir en una mena d'anestèsia en la qual no hi té lloc ni la sorpresa ni, per tant, els interrogants. De vegades, no obstant això, determinats esdeveniments ens agiten i ens desperten. És llavors quan parlem de commoció existencial. És el que passa, per exemple, quan perdem un ésser estimat o quan una malaltia ens enfronta a la nostra pròpia fragilitat. El psiquiatre i filòsof alemany **Karl Jaspers** (1883-1969) fa referència a aquestes vivències com a situacions límit: la mort, el dolor, l'atzar, la lluita, la culpa.

3. ELS INICIS DE LA FILOSOFIA

L'ésser humà no sempre ha cercat respostes a través de la reflexió filosòfica. Abans algunes d'aquestes respostes s'intentaven trobar a través dels mites. Per això, alguns autors han parlat del **pas del mite al logos***, que es va donar en l'antiga Grècia, al voltant del segle VI aC.

3.1. El mite

Per orientar-se en un món aparentment caòtic, l'ésser humà necessitava disposar d'una imatge general que li donés coherència. Aquesta imatge era subministrada pel mite. Amb aquesta paraula designem un conjunt de narracions tradicionals que van proporcionar a l'ésser humà les primeres explicacions sobre el cosmos i sobre ell mateix. Aquests relats es caracteritzen per ser:

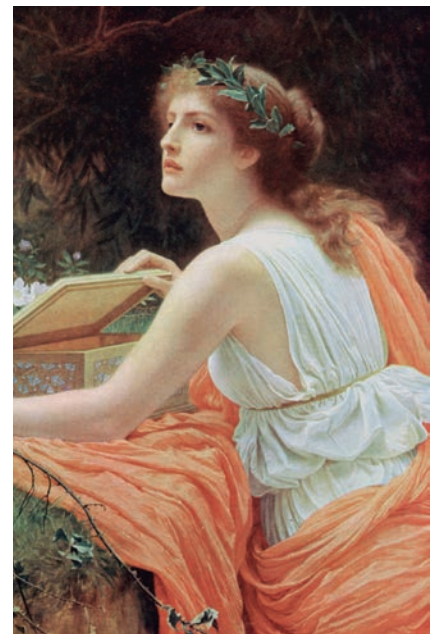
- **Cosmogònics:** intenten explicar l'origen del cosmos i de l'ésser humà. Presenten una visió global de l'univers, ja que cal recordar que l'home —ahir i avui— necessita poder-se orientar enmig de la complexitat de l'existència.
- **Imaginatius i simbòlics:** narren esdeveniments remots, protagonitzats per déus i personatges llegendaris, i estan plens de símbols, motiu pel qual són fruit més aviat de la imaginació que no pas d'una activitat discursiva o lògica. Per això s'expressen en un llenguatge poètic.
- **Antropomòrfics:** personifiquen els fenòmens naturals, ja que al seu darrere trobem l'acció d'uns déus concebuts a la manera humana.
- **Tradicionals:** en els mites s'acumula tota la saviesa heretada de les generacions anteriors. És per això que són assumits com un valuós tresor heretat dels pares.
- **De caràcter religiós:** la necessitat humana, no només d'explicar el que passa, sinó també de controlar la realitat, va suposar l'associació dels mites als ritus religiosos. A través dels ritus, els humans intentaven atreure els favors dels déus.

3.2. Pas del mite al logos

Els grecs antics, per raons històriques, van començar a considerar que la imatge del món que els havia arribat a través dels mites estava desfasada. Per això, a poc a poc van anar enfrontant-se amb els enigmes del món i de l'existència amb una nova actitud:

- Van apel·lar més a l'intel·lecte —al **logos**— que no pas a la imaginació. Va començar a tenir més importància l'explicació racional de l'home i el seu món. Per tant, va predominar el discurs conceptual, mitjançant el qual es pretenia aportar raons a les coses.

Actualment la paraula *mite* té una connotació positiva, com quan es diu, per exemple, que «Maradona va ser un futbolista mític»: es fa servir com a equivalent de 'fora del que és comú'. Però sovint té un valor negatiu, i en aquest cas *mític* és sinònim d'*irreal* o *fantasiós*. De vegades els mites expressen, a través de símbols i imatges boniques, veritats profundes sobre la vida i l'home. Aristòtil, una de les ments més lògiques que mai ha existit, deia: «L'amic de la ciència ho és també, d'alguna manera, dels mites».

Pandora. Còpia d'una pintura victoriana. Per als grecs, el mite de Pandora explicava l'existència de tots els mals del món.

Logos: terme grec que significa 'expressió', 'paraula', 'discurs' o 'raó'; també volia dir 'lleï' o 'principi'. Per als grecs, aquest concepte també es podia entendre com el discurs intel·ligible o raonat —i alhora com la raó universal— que fa possible que el món tingui un ordre i un sentit.

ACTIVITATS

4. **CM** Llegeix el text següent i respon les preguntes.
«Vet aquí el món davant teu, jove, i què li manca perquè tu ho entenguis? Simplement falta que l'admiris. Per fer el món més meravellós, més habitable, només cal transformar els ulls que el contemplen. No és l'univers el que s'escapa i es despulla: és a tu a qui se li escapa l'univers» (Jean Guilton. *Nuevo arte de pensar*. Madrid: Encuentro, 2000, pàg. 38).

- Creus que conserves la capacitat de sorprendre't?
- Et sembla que la vida esdevé més interessant i més rica si alimentem la capacitat de sorprendre'ns? Per què?

5. Busca a Internet el cant I del *Kalevala* i identifica-hi les característiques de la mentalitat mítica.

6. **CC** Explica, mitjançant una representació gràfica amb comentaris escrits, les condicions històriques que van afavorir l'aparició del pensament filosòfic.

- Van reflexionar sobre les regularitats, lleis o principis que la raó humana pot descobrir sota les aparences sensibles de la realitat material.

Malgrat que s'acostuma a afirmar que amb el filòsof grec **Tales de Milet** (639-547 aC, aprox.) es va inaugurar aquesta nova forma d'enfocar la realitat, la veritat és que el pas del mite al logos no es va produir bruscament. En les teories dels **presocràtics*** es poden percebre trets del pensament mític que van persistir en la naixent especulació filosòfica.

3.3. Grècia, bressol de la filosofia

Per què la filosofia va començar precisament a Milet, una antiga ciutat jònica, en el segle VI aC? Van concórrer en aquesta ciutat diverses circumstàncies de caràcter econòmic, social i cultural, que es poden resumir de la manera següent:

- A partir del segle VIII aC sorgeixen ciutats estat independents i el sistema sociopolític de les polis gregues es va democratitzar. Els ciutadans tindran els mateixos drets i obligacions davant la llei i la possibilitat d'intervenir en els assumptes polítics.
- Els valors aristocràtics i bèl·lics presents en els mites antics van quedar obsolets. Es va estendre la percepció que la saviesa continguda en els mites no era vàlida per als nous temps.
- Les illes i les ciutats costaneres de l'Hèl·lade van guanyar importància com a llocs d'intercanvi de béns amb altres pobles del Mediterrani. Gràcies a aquests contactes, els grecs van adquirir nous coneixements tècnics i geogràfics i, sobretot, van descobrir que hi ha altres formes d'entendre la vida. No va ser casualitat que la filosofia sorgís en terres de colons: a Jònia (costa de l'Àsia Menor) i a la Magna Grècia (sud d'Itàlia).

- La importància que els grecs donaven a l'educació, a la formació literària (a través de l'èpica, les tragèdies i les comèdies) i, en general, a la qualitat moral dels seus ciutadans.

- L'àgora era el centre cultural i polític de les ciutats gregues. A l'àgora es reunien els ciutadans per discutir; alguns pertanyien a les classes benestants i disposaven de temps lliure per dedicar-se a una vida de coneixement i investigació.

En aquest clima social i cultural es va inaugurar una nova forma d'enfocar els grans temes de l'existència. Hi havia qui, sorprès pel fenomen del canvi, es preguntava si per sota del constant esdevenir en la naturalesa, no hi devia haver alguna cosa permanent o estable. Hi havia, doncs, qui intuïa que la realitat no era caòtica ni absurda, sinó que estava travessada per una racionalitat o logos que la ment humana podia descobrir.

El Discòbol, romana anònima de l'original grec de Miró. Segle v aC. L'interès grec per l'educació i la vida pública va facilitar el gran desenvolupament de la ciència i de l'art.

Biografia de Tales.

4. LA FILOSOFIA ENFRONT D'ALTRES FORMES DEL SABER

Després del pas del mite al logos, no hi va haver una línia precisa de separació entre la filosofia i el que actualment anomenem ciència. Els considerats primers filòsofs de la història també eren homes de ciència. Tales de Milet, per exemple, era un famós astrònom i matemàtic que, a més, també es dedicava a reflexionar sobre allò que hi ha de permanent en la naturalesa. Mai hauria concebut la ciència i la filosofia com dos àmbits diferents.

Serà a partir de la revolució científica (segle XVI) quan les ciències empíriques es comencen a considerar disciplines completament independents de la filosofia. Tot seguit veurem quines són les característiques de la perspectiva filosòfica enfront del punt de vista de les ciències, tal com s'han configurat modernament.

Presocràtics: a l'antiga Grècia, pensadors i escoles filosòfiques anteriors a Sòcrates. La seva característica comuna és la preocupació pel cosmos i per la seva realitat última. Per això, també són anomenats *savis, físics o fisiològics*.

El filòsof. Textos de Teetet de Plató.

Fragments de *La filosofia com una de les belles arts*, de D. Innerarity.

4.1. Característiques del saber filosòfic

- **Universal.** No acota una parcel·la de l'univers per estudiar-la exhaustivament, com fan les ciències, sinó que s'interessa per la realitat en conjunt. El filòsof adopta una perspectiva de globalitat: intenta descobrir les connexions d'uns problemes amb uns altres; l'objectiu darrer és satisfer la necessitat humana d'una cosmovisió en el pla de l'existència.
- **Rigorós.** Per aconseguir el seu objectiu, la filosofia utilitza un mètode i integra harmònicament tots els recursos cognoscitius de l'ésser humà: l'experiència sensorial, l'abstracció intel·lectual, el raonament lògic, l'argumentació discursiva, etc.
- **Cerca les causes** de les realitats que intenta explicar. Comparteix aquesta característica amb les ciències, tot i que el filòsof aspira a descobrir les causes últimes de la realitat, els principis darrers dels quals procedeixen i que expliquen allò que són. Aquesta pretensió d'ultimitat ens porta a la següent nota distintiva.
- **Radical.** Les ciències no s'interessen tant pel que són les coses, sinó per *com* es comporten, i intenten trobar la legalitat que regeix aquell comportament. La filosofia estudia el *què* i el *per què* de les coses. Com passen els fenòmens és, per a la filosofia, secundari; el que és fonamental per a la filosofia és descobrir l'essència dels éssers i si tenen un sentit. Per això es diu que la filosofia s'interessa per les «qüestions últimes», aquelles que encara continuaran vigents quan la ciència ja hagi revelat tots els enigmes sobre el funcionament de l'univers.

Persistència de la memòria, de Salvador Dalí. Segle xx. «Un historiador es pot preguntar què va succeir en un moment determinat del passat, però un filòsof preguntarà: “què és el temps?”. Un matemàtic pot investigar les relacions entre els nombres, però un filòsof preguntarà: “què és un nombre?”. [...] Qualsevol es pot preguntar si està mal fet entrar al cinema sense pagar, però el filòsof preguntarà: “per què una acció és bona o dolenta?”» (Thomas Nagel. *What Does It All Mean?* Oxford: Oxford University Press, 1987, pàg. 5).

La condició humana, de R. Magritte. Segle xx. Les obres d'art, d'alguna manera, també suposen una recerca. L'autor d'aquest quadre sembla que ens pregunta: hi ha alguna cosa real al darrere del que percebem?

Així doncs, la filosofia es podria definir com el saber de tots els éssers sobre les seves causes últimes, saber que s'adquireix mitjançant la llum natural de la raó. Tanmateix, cal afegir-hi alguns matisos.

Les respostes de la filosofia, a diferència de les de les ciències, no són definitives. Per a un problema científic sempre hi haurà una solució; però en canvi, una pregunta filosòfica mai no es podrà respondre de manera definitiva.

Això és perquè la realitat, fins al nucli de la qual vol penetrar la filosofia, és *misteriosa*, adjectiu que no s'ha d'entendre com a sinònim de *fosca* o *incomprensible*. Al revés: **misteri** és allò que no podem acabar de sondejar o recórrer.

La ciència pot solucionar els **problemes** als quals s'enfronta perquè, pel seu propi mètode, atén només aquells aspectes de la realitat —fenomènic, quantificable i mesurable— que es poden esgotar o atènyer.

Finalment, s'acostuma a retreure a la filosofia la seva presumpta **inutilitat**. Les ciències generen coneixements aplicables que han fet més fàcil la vida dels homes. Però si és útil allò que serveix com a mitjà per a un determinat objectiu, això vol dir que la filosofia no és «serva» sinó lliure. O, en altres paraules, que la filosofia és un fi en si mateixa i no un mitjà per a cap altra cosa. Això passa, de fet, amb totes les realitats valuoses: la bellesa, l'amor, l'amistat...

4.2 Altres models de saber

A més de la filosofia i de la ciència empírica, hi ha altres maneres d'accedir cognoscitivament a la realitat. Totes tenen valor.

L'art

L'**art** és una forma privilegiada d'expressió de vivències i coneixements que, d'una altra manera, no es podrien transmetre en tota la seva profunditat. De la mateixa manera que la filosofia, l'expressió artística demana una certa llibertat interior enfront de les urgències pragmàtiques de la vida quotidiana.

En l'art es coneix a través de la **intuïció creadora**, que porta a terme una transfiguració de la realitat i l'expressa sense límits espacials ni temporals.

Davant dels ulls de l'artista, tot sembla carregat d'**associacions significatives**: l'artista no veu els objectes diferenciats nítidament els uns dels altres, sinó participant d'una única font de la qual reben el significat. En aquest aspecte la filosofia i l'art s'assemblen, si bé difereixen en les **formes d'expressió**.

De fet, de vegades el filòsof troba que l'artista ha expressat intuïcions que ell ha intentat entendre i explicar mitjançant el discurs racional. Hi ha poetes que en les seves creacions reflecteixen pensaments d'un elevat interès filosòfic d'una manera breu i incisiva. I, en general, l'artista i el literat arriben més lluny que el filòsof en el terreny de l'expressió de vivències. Per aquesta raó, molts filòsofs (sobretot els romàntics alemanys i els existencialistes) han vist en la poesia o en la música la culminació del coneixement que volem poder assolir.

Fotograma de *Ran*, pel·lícula dirigida per A. Kurosawa el 1985. La tradició manté vius els nostres costums i les nostres creences. Hem d'assimilar els valors positius que transmet i deixar de banda els que, per raons diverses, han deixat de ser vàlids.

La teologia

Hi ha determinades qüestions a les quals s'enfronten tant teòlegs com filòsofs: el sentit de la vida, el bé i el mal, Déu... Això revela que hi ha alguna mena de parentiu entre ambdues disciplines. Ara bé, la teologia és una reflexió de la raó a la llum de la fe, reflexió que parteix de la dada revelada. La raó i la fe són dues fonts diferents de coneixement, però no s'oposen entre elles, sinó que es complementen.

La fe cristiana, de fet, es va presentar des dels inicis com a apta per dialogar amb la raó i, en comptes de recollir-se en si mateixa, va sortir a buscar la cultura del seu temps.

La relació entre fe i raó al llarg de la història sempre ha estat «d'anada i tornada»: les veritats de fe van ser, en certa mesura, definides mitjançant conceptes presos de la filosofia (com ara naturalesa, persona o substància). I, a l'inrevés, la filosofia s'ha beneficiat en el seu desenvolupament dels horitzons que li ha obert la Revelació.

La tradició

La paraula *tradició* significa etimològicament 'transmissió'. Es tracta de la manera com rebem la visió de la vida, els coneixements, valors i costums que estan vigents en la cultura a la qual pertanyem. Tot allò que heretem de les generacions anteriors també rep el nom de *tradició*.

Amb la tradició rebem una determinada interpretació del món, una hipòtesi explicativa de la realitat, que proporciona un possible significat de les coses sense el qual és impossible viure. La tradició no s'ha de simplement assumir, de manera acrítica. Per això, hem de tractar seriosament la pròpia tradició, fer-la nostra, per poder captar-ne els valors i abandonar allò que realment no té valor, a fi d'alliberar-nos del que possiblement correspon a una situació d'altres temps i no a una situació dels nostres temps.

ACTIVITATS

7. Estàs d'acord amb l'afirmació següent de Miguel de Unamuno? «La filosofia s'apropa més a la poesia que a la ciència» (*Del sentimiento trágico de la vida*. Madrid: Espasa Calpe, 1982, pàg. 27).
8. **CA** Tria una obra artística i explica, a partir d'ella, les similituds i les diferències entre la filosofia i l'art.
9. Indica quines de les següents afirmacions són vertaderes i quines són falses.
 - a) La qualitat de l'art depèn de la seva capacitat per captar i reflectir fidelment la naturalesa.
 - b) La teologia com a saber religiós està deslligada del coneixement racional.
 - c) La tradició identifica una comunitat i la distingeix d'altres.

5. TASQUES I BRANQUES DE LA FILOSOFIA

Els diversos problemes que han interessat els filòsofs poden organitzar-se en àrees, de cada una de les quals s'encarrega una disciplina filosòfica específica.

La lògica

És una disciplina instrumental que està al servei de la resta de sabers. Estudia els elements del pensament (conceptes, judicis, raonaments) i investiga la validesa de les inferències. Es divideix en **lògica formal** i **lògica material**.

La metafísica

Aristòtil la defineix com la ciència de l'ésser en general o com la ciència de l'ésser en tant que ésser. Estudia els fonaments darrers de tota realitat, les seves causes i els principis primers. És la disciplina més abstracta i, per tant, també és la més difícil, ja que no s'ocupa que cap aspecte particular i concret dels éssers. Se subdivideix en tres disciplines:

- **L'ontologia:** s'encarrega de l'ésser de les coses, que són la seva existència i les seves diferents maneres.
- La **gnoseologia** o **teoria del coneixement:** intenta establir els límits i la validesa del coneixement. El seu objectiu és l'ens tal com es dona en el pensament.
- La **teodicea** o **teologia natural:** analitza l'ésser que fonamenta la realitat dels altres éssers, l'ésser que és causa de tots els altres i l'únic del qual, rigorosament, es pot dir que és. En definitiva, estudia Déu com a causa i fonament de tot el que és.

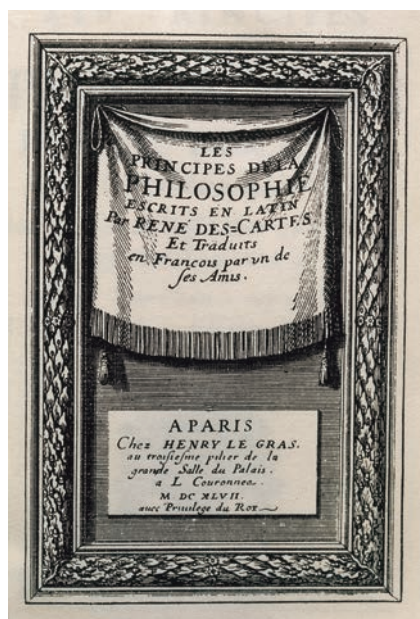
L'antropologia filosòfica

Estudia l'ésser humà com a tal, en les seves dimensions espiritual, material i social. El gran tema de l'antropologia és la llibertat de l'ésser humà que, d'una banda, està inserit en el món i sotmès a les seves lleis físiques i biològiques, però, d'altra banda, és lliure i està dotat d'ànima intel·lectiva.

La filosofia pràctica

Juntament a l'ús teòric de la raó n'existeix també un ús pràctic, l'objectiu del qual és la direcció efectiva dels actes propis. La **filosofia moral** o **ètica filosòfica** es dedica a resoldre el conjunt de problemes que es deriven d'aquestes qüestions.

Igual que la vida de l'ésser humà, que es desenvolupa en un àmbit social, la **filosofia política** tracta temes com el poder, la legitimitat, etc. Però, a més, per fer possible la convivència, els éssers humans creen lleis. La **filosofia del dret** estudia el seu fonament, els drets i els deures dels ciutadans, els diferents tipus de justícia...

Portada de *Principis de filosofia* (1644) de René Descartes (1596-1659), en què afirma: «Així tota la filosofia és un arbre les arrels del qual són la metafísica, el tronc n'és la física i les branques que surten del tron són totes les altres ciències, que es redueixen a tres de principals, que són la medicina, la mecànica i la moral» (dins *Obras escogidas*. Buenos Aires: Editorial Charcas, 1980, pàg. 307).

Altres disciplines

A més d'aquestes disciplines, en podem trobar d'altres, com la **filosofia de la naturalesa**, que estudia els éssers corporis, vivents i no vivents (i allò que els és comú: l'espai, el temps, la matèria).

A mesura que les diferents branques del saber s'han anat separant del saber filosòfic, han aparegut —especialment en el segle XX— noves disciplines filosòfiques que s'ocupen dels principis generals o fonaments d'aquests diferents sabers: la filosofia de la ciència, la filosofia de l'art, la filosofia de la història, etc.

Finalment, la **història de la filosofia** és una important branca de la filosofia de la qual han tractat gairebé tots els filòsofs de totes les èpoques, ja que també és, en si mateixa, una disciplina filosòfica (i no només històrica) que s'ocupa d'analitzar les diferents respostes que, al llarg de la història del pensament, s'han donat a diferents problemes filosòfics.

La importància de la història de la filosofia. Text de Julián Marías.

ACTIVITATS

10. Relaciona cada disciplina amb l'afirmació que li correspongui:
a) Teodicea. b) Lògica. c) Ontologia. d) Ètica.

1. Instrument mitjançant el qual la raó regula la seva pròpia activitat i analitza les lleis que fan referència al seu correcte exercici.
2. Ús pràctic de la raó mitjançant el qual es dirigeix l'acció mateixa en relació amb la seva restitució.
3. Estudi del ser de les coses, de la seva existència i de les diferents maneres de ser.
4. Estudi de Déu com a causa i fonament de tot allò que és.

	PROBLEMES	DISCIPLINES	INTERROGANTS
FILOSOFIA TEORÈTICA	La realitat	Ontologia	Per què hi ha alguna cosa i no pas res? Què és la realitat? Quines són les propietats de l'ésser?
		Filosofia de la naturalesa	Com està format el món físic? Què és l'univers? Què són el temps i l'espai?
		Antropologia	Qui sóc? D'on venim? Som la meta o un simple resultat de l'evolució filosòfica? Som animals o quelcom més que animals? Existeix l'ànima? On és? Com es relaciona amb el cos? Som lliures? Té sentit la vida? Hi ha alguna cosa després de la mort?
		Teodicea	Existeix Déu? Se'n pot demostrar l'existència? Com és?
	El coneixement	Lògica	Quines lleis ha de respectar la nostra ment per pensar correctament?
		Gnoseologia	Què és conèixer? Què puc conèixer? Coneixem les coses tal com són? Què és la veritat?
		Filosofia de la ciència	Què és la ciència? Quin és el mètode científic? Quins són els seus límits?
FILOSOFIA PRÀCTICA	L'acció	Ètica o filosofia moral	Què se m'està permès fer? Què he de fer? Què he d'evitar? Què està bé i què està malament? Com podem ser feliços?
		Filosofia política	Pot viure l'ésser humà al marge de la societat? Quina és la millor manera d'organitzar-la? Qui l'ha de governar? Quins són els límits del poder?
		Filosofia del dret	Què és la justícia? Per què hem d'obeir les lleis? Quin és el fonament dels drets humans?

6. LA FILOSOFIA DAVANT LES GRANS QÜESTIONS DE LA VIDA

6.1 L'enigma de la mort

Tots els éssers vius hem de morir. Però els humans no només ens morim, sinó que sabem que ens morirem. Davant d'aquest fet segur sentim una repugnància que no es pot confondre amb la simple por davant d'una determinada amenaça, ni amb un instint natural o biològic. Es tracta de l'**angoixa metafísica** davant del no-ésser que ens espera a nosaltres mateixos i els que estimem.

La certesa de la mort ens desestabilitza tant, que la immensa majoria de persones ha decidit no pensar-hi. Fins i tot la societat s'ha organitzat per apartar la mort de la nostra vista. Hi ha moltes persones que viuen en la inconsciència, com si no s'haguessin de morir mai, i no fan ni el més petit esforç per resoldre el gran enigma de la vida, que és precisament la mort.

Angoixa, d'E. Munch. Segle xx. «L'ansia de morir, la fam d'immortalitat personal, l'intent de tendir a persistir indefinidament en el nostre ésser propi, [...] és la base afectiva de qualsevol saber i l'íntim punt de partida personal que tota filosofia humana» (Miguel de Unamuno. *Del sentimiento trágico de la vida*. Madrid: Espasa Calpe, 1980, pàg. 49).

Els filòsofs han preferit viure amb els ulls ben oberts i han mirat la mort cara a cara. Molts d'ells s'han preguntat si devia ser veritat l'adagi llatí que deia *Non omnis moriar* ('No moriré del tot'). És un tema que ens afecta a tots i sobre el qual han pensat els principals representants de la filosofia.

Alguns han donat arguments a favor de l'existència en l'ésser humà d'una part immaterial i, per tant, indestructible, en la qual resideixen les potències espirituals de la persona i que la fan capaç d'actes immaterials: pensar, estimar, parlar, crear símbols, etc.

Sigui com sigui, el tema de la mort va lligat al tema del sentit. Si la mort tingués l'última paraula, viure tindria algun sentit? Hi ha alguna cosa que pugui fer la vida plena, tot i que la mort és el nostre horitzó inevitable? O el fet que hi hagi en nosaltres un nucli immortal ens obre la porta a una altra dimensió que va més enllà d'aquesta vida, i en què els nostres anhels de plenitud i felicitat seran concedits?

6.2 La qüestió del sentit

Aquesta qüestió, relacionada amb l'enigma de la mort, és una de les més importants per a la filosofia i, probablement, la que més preocupa l'ésser humà.

El filòsof existencialista **Albert Camus** (1913-1960), en la seva obra *El mite de Sísif*, afirma el següent: «Jutjar si la vida val la pena viure-la o no és respondre la pregunta fonamental de la filosofia».

Té algun sentit la vida?

Aquesta és la pregunta més urgent. Convé aclarir a què ens referim amb la paraula *sentit*, perquè també quedi clar què cerquem quan ens preguntem pel sentit de la vida.

- Col·loquialment és sinònim de *direcció*, *cap a on* es dirigeix un moviment o un desplaçament. També és sinònim de *propòsit* o *fi*, *per què* fer una acció o activitat.
- També equival a *significat*. És el cas en què ens preguntem pel sentit d'una paraula que no coneixíem.
- Les accions o les paraules tenen sentit, en tercer lloc, quan entre elles i el context en què es donen hi ha una *coherència*. Si a algú que ens demana l'hora li responem que fa bon temps, no té cap sentit.
- En definitiva, dir que alguna cosa té sentit pot voler dir que aquella cosa és una realitat valuosa, que té importància, que la seva existència està justificada.

Dona jove volant, grafit. «La vida no és altra cosa que una ombra que passa, un pobre còmic que es vanta i agita una hora sobre l'escena i que després no se sent més...; un conte narrat per un idiota, ple de soroll i fúria, i que no significa res!» (William Shakespeare, *Macbeth*, acte V, escena cinquena. Madrid: Cátedra, 1987).

El buit existencial

El psiquiatre austríac **Viktor E. Frankl** (1905-1997), autor de *L'home a la recerca del sentit*, sosté que la «voluntat de sentit» en l'home és una motivació més forta que la «voluntat de plaer» (**Sigmund Freud**, 1856-1939) o la «voluntat de poder» (**Alfred Adler**, 1870-1937).

És a dir, l'ésser humà necessita, sobretot, saber per què viu. La manca de sentit és la causa d'un mal característic de la nostra època, que omple les consultes dels psicòlegs de persones amb la vida aparentment resolta: el buit existencial.

Respostes a la qüestió del sentit

En total, s'han donat tres respostes a la pregunta del sentit:

- L'existència té un **sentit immanent** o intramundà, és a dir, dins de la història i del temps. Aquest sentit l'aporta, per exemple, treballar en la construcció d'una societat més justa.
- La vida és un **contrasentit**. L'home és una «passió inútil» (Jean Paul Sartre, 1905-1980), un ésser abocat al món i que camina cap a la mort (Martin Heidegger, 1889-1976), cosa que fa que tots els esforços, els projectes i les il·lusions siguin absurds.
- Hi ha un **sentit transcendent**, és a dir, més enllà del món i d'aquesta vida, ja que si la set d'infinnit de l'home s'ha de satisfer, això només pot passar fora del temps i del món. Aquesta solució suposa, d'alguna manera, la immortalitat de l'ésser humà.

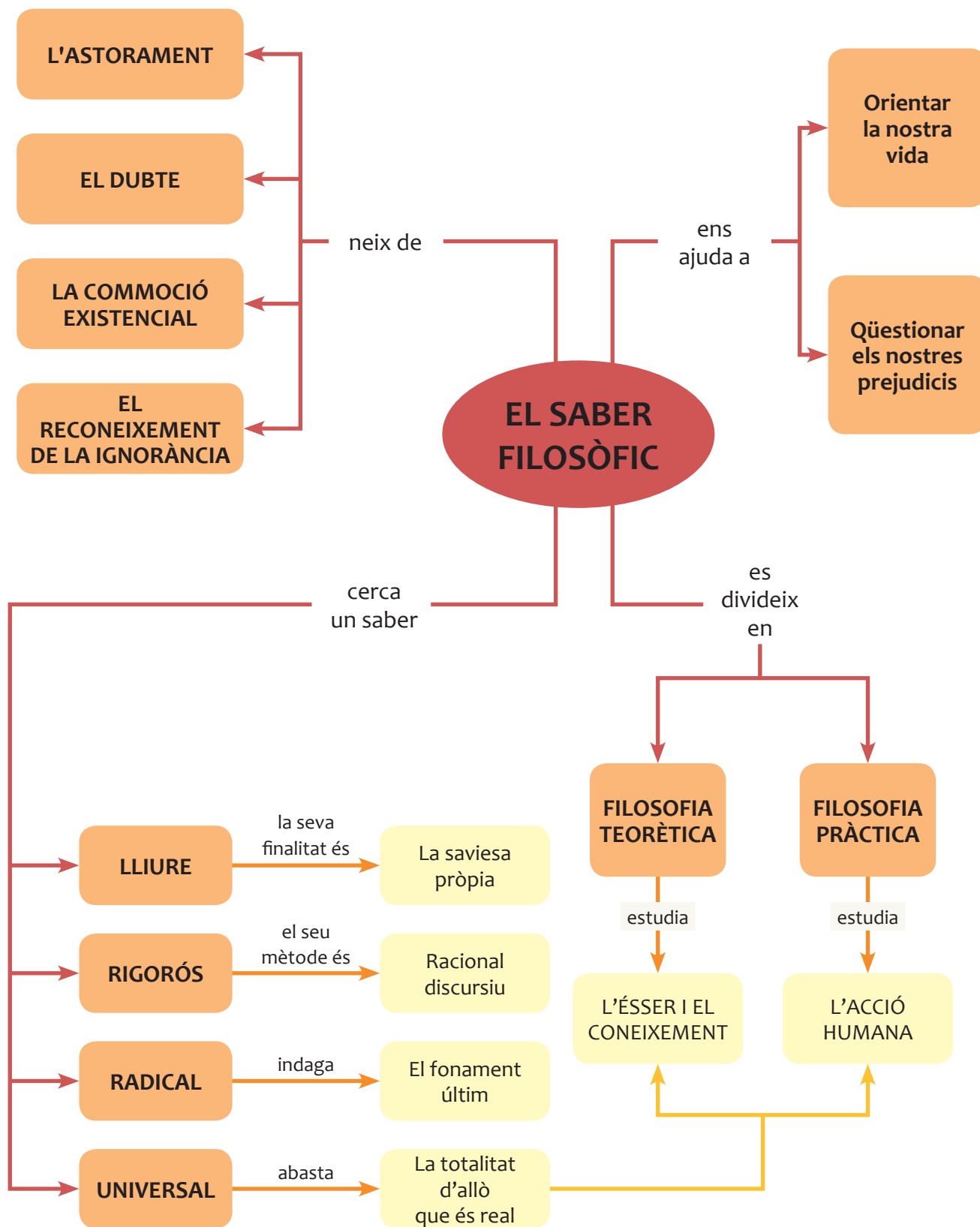

Fragments de *L'home a la recerca del sentit*, de Viktor E. Frankl.

ACTIVITATS

11. **CA** Llegeix el següent text de Pascal i pensa si, efectivament, la manera de plantejar la nostra vida depèn de la manera de resoldre la qüestió de la immortalitat. «La immortalitat de l'ànima és una cosa que ens importa tant, que ens afecta tan profundament, que cal haver perdut qualsevol sentiment per poder romandre en la indiferència sobre què passa amb tot això. Totes les nostres accions i tots els nostres pensaments han d'agafar camins tan diferents —segons si podem esperar o no béns eterns— que és impossible fer un pas a la vida amb bon sentit i seny, si no és guiant-lo amb les idees que es tinguin sobre aquest tema» (Blas Pascal. *Pensamientos*. Barcelona: Altaya, 1993, pàg. 132-133).

SÍNTESI

ACTIVITATS DE SÍNTESI

1. A partir del text següent, explica en què consisteix l'actitud filosòfica.

«De sobte apareix alguna cosa que ens atreu i que resta atenció a tota la resta. És una cosa que “s'escapa del que és corrent”: és una cosa extraordinària i que ens desperta admiració. L'admiració es distingeix de la mirada indiferent i distreta perquè és una manera de mirar que s'adhereix a l'objecte i malda per penetrar-lo» (Antonio Millán Puelles. *Fundamentos de filosofía*. Madrid: Rialp, 2000, pàg. 28).

2. Justifica la idea central d'aquest text:

«El que coneixem amb el nom de filosofia grega primitiva era “primitiva” només en relació amb la filosofia grega que la va seguir; [...] mentre que, en relació amb els segles anteriors del desenvolupament grec, s'ha de considerar més aviat com el fruit d'una civilització que ha arribat a la maduresa» (Federico Copleston, *Historia de la filosofía*. Madrid: Ariel, 1981, vol I, pàg. 30).

3. CM En aquest text s'afirma que la filosofia és una ciència. Què creus que vol dir l'autor?

«Així van veure la filosofia la majoria de filòsofs de tots els temps: com una ciència. No com a poesia, ni com a música, sinó com un estudi seriós i serè. [...] Com a ciència dels problemes límit i de les qüestions fonamentals i, per això, també com una ciència radical, que no queda satisfeta amb els supòsits de les altres ciències, sinó que vol investigar fins a les arrels» (Józef Bochenki. *Introducción al pensamiento filosófico*. Madrid: Herder, 1982, pàg. 30).

4. Comenta les següents afirmacions sobre la filosofia i explica el sentit de cada una.

- a) L'únic motiu de l'home per filosofar és ser feliç (sant Agustí).
- b) Tot el que no és filosofia és somnambulisme (José Ortega y Gasset).
- c) Una vida sense examen no és digna de ser viscuda per un home (Sòcrates).
- d) Tant el filòsof com el poeta s'han d'enfrontar amb la sorpresa (Josef Pieper).

5. CA Reflexiona sobre les següents paraules de l'escriptor Émile Zola (1840-1902) i explica, segons la teva opinió, què caracteritza l'art com a forma de saber.

«El que més m'encisa de les creacions humanes, en les obres d'art, és trobar en el fons de cada una un artista, un germà, que em presenta la natura sota un rostre nou amb tota la potència i la dolçor de la seva personalitat. Aquesta obra, així, m'explica la vida d'un cor i d'una carn, em parla d'una civilització i d'un país» (Federico Delclaux. *El silencio creador*. Madrid: Rialp, 1988, pàg. 29).

6. Per què sant Tomàs d'Aquino diu que «la mort és, d'alguna manera, una cosa natural, però també, alhora, antinatural»?

7. Has tingut mai una experiència com la que s'explica en el text següent? Quins són els teus sentiments quan penses en la mort, tant en la teva pròpia com en la de les persones que estimes?

«Sofia es va quedar en el camí de grava, pensant. Va intentar pensar amb totes les seves forces que vivia, per oblidar que no viuria eternament. Tan bon punt es concentrava en el fet de viure, la idea de la mort li venia al cap. Li passava el mateix al revés: només tenint una sensació molt forta que un dia moriria, podia valorar la grandesa de viure.» (Jostein Gaarder. *El món del Sofia*. Barcelona: Empúries, 1995, pàg. 19).

8. CP CD Activitat de grup. Triar una obra d'art funerari egipci (un sarcòfag, una pintura, una escultura...) i comentar aspectes concrets de la concepció de la mort a l'antic Egipte.

Relacionar l'explicació amb algun dels continguts de la unitat (el sentit de l'existència, la immortalitat de l'ànima...). Exposar el resultat en un vídeo i pujar-lo a Youtube. Incloure-hi elements gràfics, sonors, musicals, etc., que facin que l'exposició sigui clara i amena.

LABORATORI DE FILOSOFIA

El mapa mental

En què consisteix un mapa mental?

Per començar, cal distingir entre «mapa conceptual» i «mapa mental». Aquests dos termes s'assemblen perquè constitueixen una tècnica visual d'exposició dels continguts d'un tema i de les seves relacions en diferents nivells, des del que és més general fins al que és més particular. La diferència, però, rau en el fet que en el mapa conceptual el concepte més general o tema, del qual parteix la resta de continguts, es col·loca a la part superior. En el mapa mental, en canvi, es col·loca a la part central del document (com s'ha fet en aquest llibre).

El mapa mental té l'avantatge de permetre una ràpida visualització dels continguts més importants del tema i de les seves relacions, la qual cosa en facilita el record i l'aprenentatge.

Elements del mapa mental

Nodes. Cercles o quadrats pintats a l'interior dels quals s'escriuen els conceptes o les dades més essencials del tema. És convenient triar un color diferent per a cada un dels nodes (vegeu el mapa mental de la unitat).

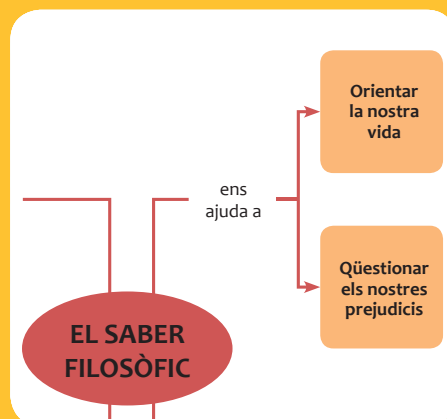
Fletxes. Uneixen els diferents nodes, del més general al més concret, de manera que s'estableix una relació entre ells i es dona lloc a diverses bifurcacions.

Etiquetes. Paraules que enllacen els nodes, situades a sobre de les fletxes o a la meitat, i que permeten construir un enunciat a partir dels conceptes que relaciona.

Com es fa un mapa mental?

- 1r** Selecciona els conceptes i les dades nuclears del tema. Crea els nodes amb ells i hi situa al mig la idea nuclear. Col·loca la resta per nivells de generalitat (es pot seguir, per exemple, el sentit de les busques del rellotge). A mesura que vagis situant nivells més concrets, aquests nivells quedaran més lluny del centre. Fes servir al teu gust colors diferents per tal distingir-los.
- 2n** Relaciona els nodes amb fletxes, si és possible del mateix color que el node del qual parteixen, seguint un ordre lògic: del més gran al més particular. Tingues en compte que d'un mateix node poden sortir diverses fletxes que el concretin.
- 3r** Etiqueta les fletxes quan ho consideris necessari: escriu una paraula que enllaci cada un dels conceptes, de manera que, en llegir-los, en resulti un enunciat amb sentit.
- 4t** Un cop ja s'hagin determinat els diferents nivells, per allunyament del centre, amb els diferents colors i les corresponents fletxes etiquetades, fes un altre cop d'ull al mapa mental per tal d'intentar establir més connexions entre els nodes. Seria ideal que, partint de qualsevol dels nodes, els poguéssim recórrer tots (tot i que això no sempre és possible).

DESENVOLUPA LES TEVES COMPETÈNCIES

1. **CC** Repassa l'epígraf 5 de la unitat. Hi trobaràs un quadre explicatiu sobre els principals problemes i interrogants que es planteja cada una de les disciplines filosòfiques. A partir d'aquest quadre, elabora un mapa mental sobre les tasques i les branques de la filosofia.

Suggerències

- a) Col·loca primer els nodes, començant pel node central amb el títol del mapa: «Tasques i branques de la filosofia».
- b) Tot seguit, situa en un segon nivell els nodes relatius a la filosofia teòrica i la filosofia pràctica.
- c) En un tercer nivell, més allunyats del node central, col·loca-hi els nodes sobre els problemes que tracta cada un. A continuació, els del quart nivell (les disciplines); finalment, en el radi més allunyat del centre, els interrogants.
- d) Enllaça lògicament els nodes i no et descuidis d'utilitzar colors diferents. Escribeu una etiqueta o una paraula d'enllaç a les fletxes per relacionar els conceptes entre si i formar enunciats.
- e) Revisa el mapa mental per trobar-hi més relacions entre els nodes.

2. **CA** Avalua el mapa mental que has creat mitjançant els ítems següents. Assigna un valor a cada un triant entre «bé», «regular» i «malament». A continuació, fes les millores que et semblin oportunes en el teu mapa mental.

1. **Nivells de nodes:** el concepte més concret depèn del més general del qual parteix.
2. **Quantitat de nodes:** hi ha un bon nombre de conceptes al mapa.
3. **Bifurcacions:** la relació entre els nodes s'estableix mitjançant les fletxes oportunes.
4. **Etiquetes:** les connexions entre els nodes donen lloc a enunciats amb sentit.
5. **Claredat:** s'aprecia visualment el conjunt i s'hi distingeixen fàcilment les relacions entre els seus elements.

3. **CD** Descarrega't d'Internet algun programa específic per elaborar mapes mentals i fes-lo servir per convertir el mapa mental proposat en la unitat 1 en un fitxer que puguis desar al teu ordinador.

Existeixen diversos projectes que desenvolupen programari gratuït per elaborar mapes mentals. Et proposem que en busquis algun i que el faci servir en la creació de mapes mentals. Un d'ells és el projecte de la Universitat de Tufts (Medford, Massachusetts), Visual Understanding Environment ('entorn de comprensió visual'): vue.tufts.edu.

4. **CA** Reflexiona sobre la feina que has dut a terme i explica breument què ha aportat al teu aprenentatge.
5. **CR** Busca informació sobre els mapes conceptuais i indica les semblances i les diferències que hi ha entre ells i els mapes mentals.

LA DIMENSIÓ PSICOBIOOLÒGICA DE L'ÉSSER HUMÀ

7

1. L'escala de la vida
2. L'especificitat biològica de l'ésser humà
3. La relació cos-psique
4. La gènesi de l'ésser humà
5. L'evolució de l'ésser humà

Esquema de la unitat.

«El coneixement adequat de persones i coses humanes pertany a l'experiència. No n'hi ha prou amb les ciències per entendre la singularitat existencial de les persones i de les situacions humanes. L'aproximació científica és necessària, per descomptat, per conèixer aspectes essencials de la naturalesa humana, i per això són útils l'antropologia, la psicologia, la sociologia i altres ciències humanes. Però la llibertat i la increïble complexitat de la vida humana fan que els mètodes científics siguin insuficients davant la magnitud del coneixement històric i existencial de l'home».

Juan José Sanguinetti, *El conocimiento humano*. Madrid: Palabra, 2005, pàg. 175.

R E F L E X I O N E M

1. Què vol dir que l'ésser humà és existencialment singular?
2. Per què són insuficients els mètodes científics per conèixer l'home?

1. L'ESCALA DE LA VIDA

1.1. Una diferència essencial

En conviure amb altres animals, els éssers humans observem que entre ells i nosaltres hi ha tant similituds com diferències. Si només ens fixem en allò que els fa semblants a nosaltres i els tractem com si fossin humans, caiem en l'error anomenat *antropomorfisme* (dels termes grecs *antropo*, «humà», i *morfe*, «forma»). Aquest error consisteix, en definitiva, a jutjar-los com si fossin persones.

Per exemple, considerar que quan la lleona caça una presa reacciona de la mateixa manera que nosaltres quan obrim la nevera i ens alimentem és, evidentment, un error: la lleona persegueix la gasela perquè està totalment dominada pels seus instints immediats.

Nosaltres també sentim l'impuls de la fam, però refleionem i, mitjançant la nostra llibertat intel·ligent, podem endarrerir l'hora de l'àpat, compartir el menjar o renunciar-hi perquè se'l mengi algú altre.

Per evitar aquesta confusió, alguns filòsofs han explicat que entre els humans i la resta d'éssers vius i animals hi ha una distinció essencial o qualitativa, i no només de grau o quantitat.

Així, a més de distingir entre éssers vius (com una planta o un animal) i no vius o inerts (com un mineral), també podem observar diferències entre els éssers vius entre si.

És per això que parlem d'una **escala de vida**, és a dir, d'un ordre entre els éssers vius. Així, diem que els éssers vius vegetals es troben a la base d'aquest ordre de la vida i, si seguim un procés ascendent, trobem després els animals, que gràcies als seus sentits participen en un grau molt més intens de l'ésser o de l'existència que els simples vegetals.

Els éssers humans estem situats en un esglaó encara més elevat, ja que posseïm l'ésser o l'existència en un grau més intens, encara, que els animals no racionals, atès que som persones, subjectes únics i racionals. Per tant, els éssers humans ens distingirem de la resta d'animals pel nostre ésser propi de persones i per la nostra manera de ser específica.

Alguns científics, sobretot a partir del segle XIX, van cometre l'error de negar aquella diferència de formes fonamentals d'existència que separa els humans de la resta d'éssers. Tanmateix, l'**antropologia filosòfica**, ciència que s'ha desenvolupat en el segle XX, ha posat en evidència aquesta distinció.

Max Scheler (1874-1928), en el seu llibre *El lloc de l'home en el cosmos*, hi va destacar la necessitat d'una nova ciència, l'antropologia filosòfica, que:

- Integri tots els coneixements sobre l'ésser humà i ens n'ofereixi una visió unitària. La biologia, la medicina, la psicologia, etc., ens permeten conèixer només alguns aspectes concrets o parcials (la biologia es limita a estudiar l'home com a organisme viu, la medicina s'ocupa de la seva salut i dóna resposta a les seves malalties...).
- Realitzi un estudi rigorós del comportament comparat de l'ésser humà i de la resta dels animals, que ens permeti entendre les diferències essencials que hi ha entre uns i altres.

1.2. Un lloc únic al món

La ciència que estudia la conducta animal i instintiva és l'etologia. En aquest terreny, el 1909, l'antropòleg i biòleg Jakob Johann von Uexküll (1864-1944) va parlar una atenció especial a la manera com l'animal s'adapta al mitjà en el qual viu.

Aquest investigador va utilitzar la paraula alemanya *Umwelt*, que vol dir 'món proper o circumdant de l'animal'. Amb aquest terme volia demostrar que per a l'animal no racional només té sentit un petit món, el dels estímuls que li són més propers. Per tant, i si continuem amb l'exemple que hem utilitzat abans, la lleona només veu o té en compte la gasela que necessita per alimentar-se; no para atenció a l'estepa, ni a les muntanyes llunyanes, ni al cel, ni al sol.

No obstant això, nosaltres, els humans, percebem el paisatge complet, perquè el nostre *Umwelt* —el nostre món propi— és el que coneixem amb el nom de *medi ambient* i, d'alguna manera, és el **cosmos*** sencer.

Encara que sembli que l'*Umwelt* —el món— de l'home i de l'animal no racional només es distingeixen pel que fa a la quantitat (l'ambient proper de l'animal no racional és més pobre que el d'un home), la diferència no és de grau, sinó més bé d'essència o manera de ser: l'ésser humà viu en la realitat, la reconeix com un tot i l'experimenta com quelcom independent de si mateix.

«Hi ha, en l'home, alguna cosa completament diferent dels graus essencials que hem tractat i superior a ells, alguna cosa que l'atenyi específicament només a ell? [...] Jo sostinc que l'essència de l'home i el que podríem anomenar el seu lloc específic estan per sobre del que podríem anomenar intel·ligència i facultat de triar, i no podrien ser assolits per cap altre ésser viu, encara que imaginéssim aquella intel·ligència i aquella facultat de triar augmentades quantitativament fins a l'infinit» (Max Scheler, *El lloc de l'home en el cosmos*, 1928).

2. L'ESPECIFICITAT BIOLÒGICA DE L'ÉSSER HUMÀ

2.1. La classificació dels éssers vius

Pobla la Terra una gran diversitat d'éssers vius. De fet, a poc a poc i durant milions d'anys, els vivents s'han anat diversificant, és a dir, se n'han originat diferents versions i tipus. La diversitat d'espècies s'anomena **biodiversitat**.

Els éssers vius s'han classificat en espècies, d'acord amb les seves propietats biològiques. Una espècie biològica és un grup d'organismes amb característiques estructurals i funcions similars, que en la naturalesa es reproduïxen només entre si i generen una descendència fèrtil.

El concepte d'**espècie*** és fruit de l'acord i té el seu origen en l'observació experimental. Una espècie es compon d'individus que tenen en comú caràcters que els fan semblants entre si i que els permeten distingir-se d'individus d'altres espècies. Com tota definició convencional, és útil perquè és la més comunament acceptada pels biòlegs i serveix per a la classificació de gairebé tots els animals.

Fragment de l'obra *El lloc de l'home en el cosmos*, de Max Scheler.

Escenes de *Deep Blue Sea*, dirigida per R. Harlin.

Cosmos: originalment, sistema ordenat i harmoniós. Aquesta paraula es fa servir per designar l'univers material com un tot ordenat.

Espècie: comunitat reproductora formada per individus capaços de creuar-se entre si i generar una descendència fèrtil.

Tàxon: grup d'organismes que en una classificació es considera com una unitat. A cada grup se li assigna un nom en llatí i una descripció.

Genètica: ciència que estudia la naturalesa i el funcionament del conjunt de fenòmens i problemes relatius als gens o a factors hereditaris.

En el segle XVIII, Linné va proposar la **nomenclatura binomial** (*nomenclatura*: 'forma d'anomenar'; *binomi*: 'que relaciona dos elements') per designar, així, les espècies d'una manera unívoca i universal. Cada espècie s'anomena amb dos noms en llatí. Per exemple, el llop s'anomena *Canis lupus*.

Més endavant es va elaborar un sistema classificatori jeràrquic o ordenat en què les diferents formes de vida s'agrupen en **tàxons*** (o grups) que, des del més general fins al més particular, són: regne, *filum*, classe, família, ordre, gènere i espècie. Al seu torn, els tàxons es poden subdividir en subtàxons: subclasse, subordre, subfamília, etc.

CLASSIFICACIÓ SISTEMÀTICA DE L'ESPÈCIE HUMANA

Regne animal (<i>Animalia</i>)	Éssers amb moviment propi.
Fílum Cordats (<i>Chordata</i>)	Animals que tenen una corda dorsal.
Subfílum Vertebrats (<i>Vertebrata</i>)	Cordats amb columna vertebral. Encara que l'ésser humà camini sobre dues cames, en realitat té quatre extremitats (<i>Tetrapoda</i>), com els amfibis, els rèptils, les aus i els mamífers.
Classe Mamífers (<i>Mammalia</i>)	Vertebrats amb pèl i glàndules mamàries.
Subclasse Placentaris (<i>Eutheria</i>)	Mamífers la gestació dels quals té lloc en l'úter de la mare.
Ordre Primats	Placentaris que presenten cinc dits a les mans i als peus, dit polze oposable (tot i que l'espècie humana va perdre aquesta capacitat al peu), dits que es poden flexionar i que estan proveïts d'ungles.
Subordre Antropoides (<i>Anthropoidea</i>)	Primats amb un cervell molt desenvolupat. Pertanyen a aquest grup els simis.
Infraordre Catarins	Presenten un envà nasal estret i 32 dents. S'hi inclouen els Antropoides que es van originar en el Vell Món.
Superfamília Homínoides (<i>Hominoidea</i>)	Presenten cara sense musell, pelvis i tòrax amples; es poden alçar. Pertanyen a aquest grup els gibons, els goril·les, els ximpanzés, els orangutans i l'espècie humana.
Família Homínids (<i>Hominidae</i>)	Tenen les extremitats anteriors més petites que les posteriors, i presenten marxa bípeda. Inclou els gèneres <i>Australopithecus</i> i <i>Homo</i> .
Gènere <i>Homo</i>	Homínids amb una capacitat craniana compresa entre els 500 cm ³ i els 1500 cm ³ , capaços de fabricar instruments lítics (de <i>litos</i> , 'pedra').
Espècie <i>Homo sapiens</i>	Posseeix una capacitat craniana mitjana superior als 1100 cm ³ . És l'espècie humana.

Actualment, la **genètica*** sembla que confirma els llaços comuns de tots els éssers vius. A més, aquesta ciència ha aportat una gran quantitat d'informació que ha permès perfeccionar les classificacions anteriors. La informació continguda en els gens d'un ésser viu, i que s'anomena *codi genètic*, determina —al costat de les condicions ambientals— les característiques biològiques d'aquell organisme.

Des de la perspectiva de la biologia, l'ésser humà pertany al regne animal. Això, però, no vol dir que no tingui característiques pròpies: la corporalitat humana presenta trets veritablement singulars que la converteixen en una realitat única i inconfusible. Així, el codi genètic humà marca les diferències somàtiques (del grec *soma*, 'cos') respecte de la resta d'éssers vius en dos nivells:

- El nivell de les **característiques específiques**, que distingeixen l'espècie humana de la resta de les espècies. Són els caràcters comuns a tots els éssers humans i que ens identifiquen com a tals.
- El nivell de les **característiques individuals**, que són les que distingeixen cada ésser humà dels altres. Aquests caràcters fan que cada ésser humà sigui únic i irreplicable.

2.2. Caràcters específics del cos humà

Les diferències somàtiques entre l'ésser humà i la resta d'éssers vius responen a diverses causes entre les quals destaca el fet que, des del seu origen, el nostre cos es troba íntimament unit a una psique o ment.

L'ésser i la vida de l'home, per tant, constitueixen una realitat psicobiològica. El nostre estat físic influeix en la nostra ment (per exemple, el cansament o la son fan disminuir la nostra capacitat d'atenció); de la mateixa manera, el nostre estat mental o psíquic afecta el nostre cos (per exemple, la tristesa o l'alegria es reflecteixen en el nostre aspecte físic).

Durant el transcurs de la història, aquestes dues dimensions de la vida humana —la corpòria i la psíquica— s'han anat interrelacionant i influïnt mútuament fins a configurar l'ésser humà en el seu estat actual.

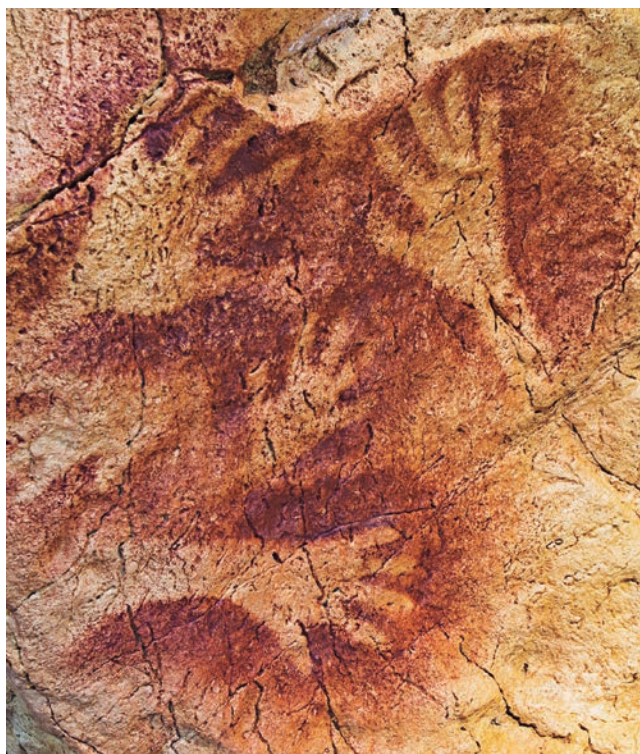
L'antropòleg **Arnold Gehlen** (1904-1976) va indicar que els patrons de comportament en l'animal no racional i en l'ésser humà resulten molt diferents.

En primer lloc, destaca el fet que **no hi ha una línia ascendent continuada des dels animals inferiors fins a l'home pel que fa a la seva conducta**. De fet, espècies zoològiques molt properes, com les granotes i els gripaus, mostren comportaments diferents: mentre que les granotes són aguaitadores, els gripaus són simplement depredadors de la peça que tenen a l'abast. En canvi, insectes caçadors com les libèl·lules —que giren el cap i apunten cap a la presa— s'assemblen als micos, que, amb la seva mirada, demostren controlar la situació.

Que l'ésser humà pertanyi al regne animal no vol dir que es distingeixi de la resta dels éssers vius només per la psique. Una observació detinguda mostra com aquella singularitat convé, així mateix, al cos humà.

«L'home va haver de produir-ho tot per si sol: el descobriment dels seus mitjans de subsistència, d'allò que el cobreix, de la seva seguretat externa i de la seva defensa (elements per als quals la naturalesa no li va donar ni les banyes del bou ni les urpes del lleó ni la dentadura del gos, sinó únicament les mans)» (I. Kant, *Idees per a una història universal des d'un punt de vista cosmopolita*, 1784).

Art rupestre. Paleolític superior. Cova de la Fuente del Salín (Cantàbria, Espanya). Les mans ens permeten crear nous mons sobreposats a la naturalesa i oberts al progrés.

La capacitat d'adaptació dels òrgans bucals humans a diferents accions permet una gran varietat d'expressions verbals, com es pot veure en el caràcter innovador o creatiu de cada parlant i de cada comunitat lingüística. El llenguatge manifesta, d'aquesta manera, la nostra **capacitat simbòlica** —el recurs a signes que representen les coses que volem pensar o expressar.

A més, però, en el cas de l'home, el salt va més enllà d'un simple canvi de comportament. El tret genèric que caracteritza d'una manera més significativa el cos humà és la seva **inespecialització**.

Així, l'ésser humà no té un cos especialitzat com el del peix, l'ocell o el mico, que estan preparats per viure exclusivament en el seu hàbitat o per realitzar funcions específiques concretes. El cos humà ofereix possibilitats sorprenentment variades.

Sembla com si els humans, com a espècie, haguéssim seguit una línia de desenvolupament diferent a la de la resta dels éssers vius. Així, en comptes d'especialitzar el nostre cos per adaptar-nos físicament a un context fix, aquest cos ha anat perdent tot allò que l'unia a un ambient determinat.

Efectivament, l'ésser humà té menys proteccions naturals contra la intempèrie, com el pèl; no té òrgans naturals d'atac ni de fugida; és superat pels animals pel que fa a l'agudesa dels sentits; les seves mans, els seus peus i els seus braços gairebé no tenen adaptació: és a dir, no té ajustament orgànic a un hàbitat ecològic definit.

En contrapartida a aquesta «desprotecció», el cos de l'home està dotat d'un **cervell** notablement més desenvolupat que el de qualsevol altre animal. A les mans i al rostre es pot observar que l'ésser humà supleix amb escreix aquelles deficiències orgàniques.

La **mà** és, efectivament, un instrument tàctil amb el qual és possible palpar els objectes i transformar-los per crear artefactes tècnics i obrir-nos al progrés. La mà no és exclusivament prènsil, com les urpes d'alguns animals, sinó que està oberta a qualsevol altra tasca (amb la mà podem fabricar una eina, acariciar un rostre, etc.).

El **rostre**, en canvi, és el mitjà expressiu que fa possible a cada ésser humà una comunicació no abstracta amb els altres éssers humans. Si la mà no es pot entendre de manera aïllada des del desenvolupament de la pota animal, el rostre tampoc no pot derivar per evolució exclusiva del musell animal. Tant la mà com el rostre són components d'un cos de persona, és a dir, unit a una psique o ment humana.

El **llenguatge** també mostra aquesta realitat. En l'home no hi ha un òrgan especialitzat per al llenguatge (en canvi, existeix un òrgan per caminar, un altre per menjar, etc.), sinó que té la prodigiosa capacitat d'utilitzar el seu aparell bucal —especialitzat en determinades funcions fisiològiques— per a l'expressió lingüística.

3. LA RELACIÓ COS-PSIQUE

3.1. Els dos principis de l'ésser humà

El descobriment de l'especificitat del cos humà ens ajuda a entendre que no hem de separar la singularitat de cada persona de la singularitat del seu propi cos. L'ésser humà se situa, actua i es manifesta al món a través del cos.

Ara bé, també cal afirmar que el nostre cos no viu separat de la intel·ligència constitutiva de la persona. O, dit d'una altra manera: el cos sense la psique deixaria de ser humà.

S'admeten **dos principis en l'ésser humà**: l'ànima o psique i el cos. Entre els dos principis existeix una **relació essencial**. Això vol dir que, encara que puguem analitzar els dos principis per separat, la realitat de la psique i la del cos es donen plegades.

De fet, resulta una experiència humana comuna i universal que el nostre interior, el nostre psiquisme, presideixi d'alguna manera la nostra existència i orienti les nostres accions. Aquesta dimensió més profunda de l'estructura psíquica humana també s'anomena *esperit*.

3.2. Respostes filosòfiques a la relació cos-psique

Els estudiosos han reflexionat amb deteniment sobre l'existència d'aquests principis, de la seva naturalesa i de la manera com es relacionen entre si. Són tres les respostes fonamentals que s'han donat al llarg de la història de la filosofia.

L'integracionisme

Considera que els dos principis, psique i cos, tot i ser diferents, estan fets l'un per a l'altre des de l'origen. Segons això, s'articulen i s'integren formant des del començament una unitat, que és l'ésser humà.

Aquesta visió té un dels inspiradors més il·lustres en la figura d'Aristòtil. Segons ell, la *psique* (terme grec que vol dir 'ànima') és la «forma» vital del cos, és a dir, la que li concedeix l'ordre intern que fa viure.

Psique i cos humans són els nostres dos principis substancials (els dos elements clau que ens constitueixen) i, junts o units, conformen la substància o la realitat completa que som cada un dels éssers humans.

La mort consisteix precisament en la fractura de la unió entre aquests dos principis, la separació d'aquell alè o forma vital del cos, que sense aquest ordre es corromp i es divideix.

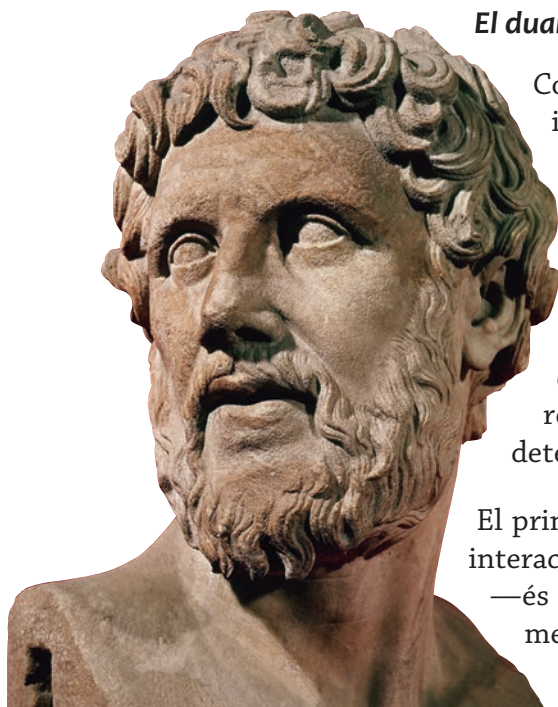

Persona i moda, article periodístic de P. del Río.

«El crit és una expressió, una imatge natural d'allò que experimentem; mentre que la paraula és un signe convencional i arbitrari d'allò que sentim. [...] Per això passa que el crit de l'animal és el mateix per a cada espècie, perquè també són els mateixos els sentiments que expressa. En canvi, la paraula humana segueix les variacions del pensament. [...] La paraula i el crit són, per tant, diametralment oposats pel que fa a la idea i al fet, al que és objectiu i al que és subjectiu, al que és racional i al que és sensitiu, al progrés de la intel·ligència i al camí invariable de l'instint» (Victor Marcozzi, *El home en el espacio y el tiempo*. Madrid: Studium, 1962, pàg. 59).

La noia de la perla, de J. Vermeer (segle XVII). El cos i l'ànima de l'ésser humà no són dues realitats, sinó un cos vivificat i una ànima que humanitza un cos.

Escultura anònima romana que representa Demòcrit. Aquest filòsof va néixer a Abdera (Grècia) en el segle IV aC.

El dualisme

Fragment de *Meditacions metafísiques*, de Descartes.

Considera que el cos i l'esperit són dos principis no integrats i independents. En la filosofia antiga va ser una idea defensada per **Plató**, per al qual existia una veritable separació entre ambdues instàncies.

Amb **Descartes**, ja durant d'edat moderna, l'ésser humà es concep com una consciència o ment que tan sols es limita a fer ús d'una màquina (el cos). Ment i cos són dues substàncies diferents, tot i que poden interactuar entre ells. La primera es regeix per les lleis de la naturalesa, mentre que el segon està determinat per lleis psicològiques.

El principal problema d'aquesta tesi es basa a intentar explicar les interaccions entre dues realitats independents. Com un acte psíquic —és a dir, no físic— pot influir en moviments purament físics o mecànics del cos?

El monisme

Consisteix a reduir l'ésser humà a només un (de *mono*, 'un') dels principis:

■ **Monisme materialista** o **somaticisme**. En l'ésser humà només existeix un únic element: el cos. **Demòcrit** (segle V aC) afirmava que tant el cos com l'ànima estan formats per àtoms.

Actualment, el **neurologisme** defensa una posició materialista semblant, ja que pretén reduir tot el que és humà al resultat de la simple activitat de les cèl·lules cerebrals o neurones. Per a aquest corrent, el descobriment de les localitzacions cerebrals d'algunes capacitats humanes demostraria que, en realitat, no són altra cosa que activitats nervioses.

La reducció de tota la realitat humana a una pura activitat fisicoquímica porta aquestes doctrines a la negació de la llibertat personal i de la mateixa consciència.

■ **Monisme espiritualista**. Sosté que som únicament i purament esperits. Per això, els espiritualistes ignoren el cos i, si el tenen present, és per considerar-lo una presió per a la ment o la psique humanes. Veuen el cos com un limitador de les possibilitats de l'esperit.

Aquest extrem ha originat diverses postures, com ara el **gnosticisme**: corrent filosòfic i religiós que barreja creences religioses i orientals.

Una forma més actual de l'espiritualisme és l'anomenat **panpsiquisme** (del grec *pan*, 'tot'). Aquesta doctrina atribueix intel·ligència a tots els éssers vius, a les màquines dotades d'«intel·ligència artificial» i, fins i tot, a l'univers en conjunt.

ACTIVITATS

1. Explica per què és necessària l'antropologia filosòfica per conèixer l'ésser humà.

2. **CM** Defineix el concepte d'*Umwelt* i aplica'l al món animal. En què es distingeix del món humà?

3. Són correctes les afirmacions següents?
a) El concepte d'espècie biològica designa el conjunt d'individus capaços de creuar-se entre si i generar una descendència fèrtil.
b) El monisme admet un cos i un esperit en els éssers humans, però els considera dos principis independents.

4. **CM** Esmenta quatre característiques del cos humà que manifestin la seva inespecialització.

5. A quin gènere pertany l'ésser humà?

4. LA GÈNESI DE L'ÉSSER HUMÀ

4.1. L'evolució

Fa uns 15 000 milions d'anys, l'univers tenia una mida inferior a la de l'àtom i no tenia matèria. Pocs segons després de la gran explosió (*big bang*) es va formar la matèria. Als 1 000 milions d'anys van aparèixer les primeres galàxies. Poc temps després, fa uns 5 000 milions d'anys, es va formar la nostra galàxia, la Via Làctia. El sistema solar té prop de 4 500 milions d'anys. Els éssers vius van sorgir poc temps després d'haver-se format la Terra, fa uns 3 500 milions d'anys.

Des del mateix moment en què van aparèixer, els éssers vius van començar a evolucionar. Etimològicament, evolucionar és 'desplegar-se', 'desenrotllar-se alguna cosa que està enrotllada o plegada'. Actualment, l'evolució es defineix com el procés pel qual els organismes canvien d'uns trets a altres, d'unes espècies a altres.

Des que es va originar el primer organisme viu, va començar l'evolució biològica, que és una de les característiques de la vida. L'**evolució biològica** és el procés de canvis anatòmics i fisiològics que experimenten les poblacions d'éssers vius, el resultat del qual és l'aparició de nous trets físics o de noves espècies.

L'ésser humà habita en un món subjecte a les lleis del procés evolutiu general, com la resta d'éssers vius, i aquestes lleis els afecten. Però, des que apareix, l'espècie humana és una espècie singular, que es desenvolupa d'una manera particular i que, a més, condiciona intensament amb el seu poder i les seves accions el procés d'evolució natural de la resta d'habitants de la Terra. Pensem, per exemple, en el mode com afecta la nostra contaminació l'hàbitat d'altres éssers vius o, simplement, en el nostre desenvolupament i intervenció en la naturalesa.

Tant els éssers vius com tota la naturalesa evolucionen. En l'escala de la vida, els organismes van adquirint cada cop més complexitat.

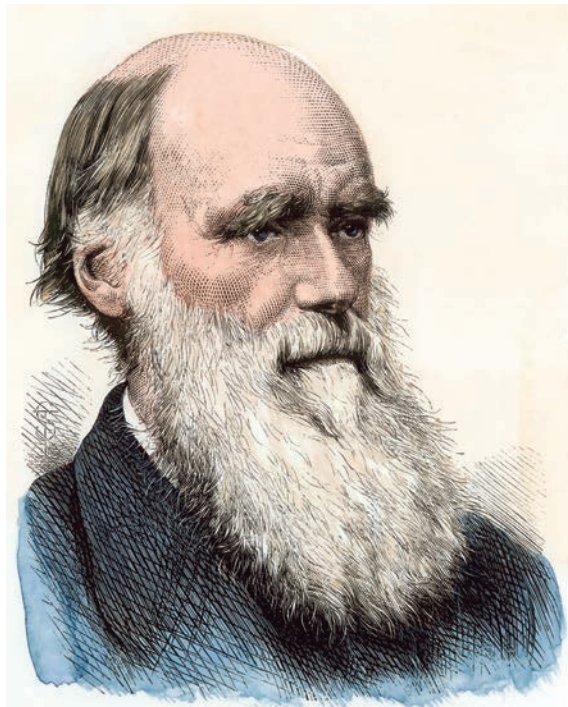
Les lleis que regeixen l'evolució, encara avui, es continuen investigant. Encara falta molt per saber, tal com descobrirem en examinar les hipòtesis proposades per confirmar la teoria de l'evolució.

Si consideréssim tot el conjunt, des de les primeres partícules elementals —abans de la formació de la matèria— fins a l'ésser humà, s'observaria un quadre únic i inequívoc de complexitat creixent, en què hi ha grans salts, impossibles d'explicar amb els coneixements que ara posseïm.

Rèplica de l'esquelet d'un dinosaure carnívor, l'*Allosaurus*, que va viure a Europa i a Amèrica del Nord a les acaballes del període Juràssic, ara fa uns 150 milions d'anys.

4.2. Teories de l'evolució

Retrat de Charles Darwin. Aquest naturalista anglès va publicar la seva teoria completa sobre l'evolució el 1859, amb el títol *L'origen de les espècies per mitjà de la selecció natural*.

El debat evolucionista.

«Mathus, amb la seva obra *Assaig sobre la població* (1798), [popularitza] la idea que el ritme de creixement de la població segueix una progressió geomètrica, mentre que la dels aliments és aritmètica. La conseqüència era, automàticament, la fam en el futur. O dit d'una altra manera: la vida de l'home era, segons aquesta tesi, una dura competència per la supervivència, simplement per l'escassetat d'aliments. [...] Darwin trasllada aquella consideració de la societat a la naturalesa i considera que [...] la vida és una dura lluita per la supervivència. En aquella lluita, només els que estan més ben dotats estan en condicions de sobreviure» (Antonio Pardo, *Evolucionismo. Estado de la cuestión*, www.unav.es/cryf/curs005ap.html).

Tot allò que evoluciona és quelcom que es va desplegant a poc a poc, gradualment. En sentit estricte, l'evolució és un canvi que presuposa alguna cosa intermèdia entre dos extrems diferents. És propi de les teories l'estudi sistemàtic d'aquells canvis, mitjançant els mètodes de la biologia.

El lamarkisme

A començament del segle XIX, **Jean-Baptiste Monet de Lamarck** (1744-1829) va intentar explicar la diversitat dels organismes vius com a resultat d'unes transformacions graduals. Tots els éssers vius tindrien una tendència natural al creixement de l'organisme i al perfeccionament de la seva organització interna.

Ara bé, és l'acció del mitjà la que provoca les modificacions anatòmiques i fisiològiques en els organismes. Així, a una necessitat concreta, el vivent respon amb l'ús o el desús d'un òrgan, la qual cosa, al seu torn, serà la causa del seu desenvolupament o de la seva eliminació, i fins i tot de l'aparició d'un nou òrgan (la funció crea l'òrgan). A més, els caràcters adquirits pels organismes, en adaptar-se a les condicions mediambientals, es conserven i es transmeten per generació.

Així, doncs, la teoria biològica de Lamarck es basava en dos supòsits per als quals no va donar cap explicació biològica: el medi com a motor de qualsevol canvi i el caràcter hereditari de totes les transformacions adquirides.

El darwinisme

Charles Robert Darwin (1809-1882) i **Alfred Russel Wallace** (1823-1913) van presentar, el 1858, un document conjunt a la Reial Societat Anglesa sobre la que acabaria sent la teoria més influent de l'evolució: el darwinisme. Tots dos, tot i que per camí diferents, havien arribat a la teoria de la selecció natural.

Darwin, seguint Lamarck, parteix de la variabilitat que es pot observar en la naturalesa: els organismes es transformen en el temps. Sosté que el canvi evolutiu que suposa aquesta variabilitat és gradual, no pas sobtat.

Influït per la teoria de la lluita per l'existència, formulada per **Thomas Robert Malthus** (1766-1834), considera que les condicions ambientals adverses possibiliten l'evolució: els individus que millor s'adapten al medi són els que poden sobreviure i, per tant, també es podran reproduir; en canvi, les adaptacions que no són avantatjoses acaben sent eliminades quan els seus portadors s'extingeixen.

L'acumulació de les diverses variacions, adquirides gràcies a la selecció natural, fa possible el procés evolutiu. Per a Darwin, aquesta selecció no funciona com una causa sinó com una condició externa i negativa que, per tant, depèn de l'atzar i de la necessitat. D'aquesta manera, nega qualsevol finalitat natural en aquest procés.

Gregor Mendel (1822-1884) va descobrir els processos que expliquen l'herència en els éssers vius i va obrir el camí a una nova ciència: la **genètica**. Amb les lleis de Mendel s'explicava la variabilitat de la descendència exposada per Darwin.

Tanmateix, la genètica demostrava que les teories de l'evolució de Darwin i Lamarck no responien del tot a la realitat.

Així, **August Weismann** (1834-1914) a començament del segle xx, va demostrar que el codi genètic es transmetia independentment del que passés a la resta del cos. Per fer-ho, va tallar la cua a 22 generacions de ratolins i va seguir la seva descendència, i no en va trobar cap que nasqués sense cua. Aquest experiment va suposar la crisi de la teoria dels caràcters adquirits plantejada per Lamarck.

El mutacionisme o saltacionisme

Hugo de Vries (1848-1935), juntament amb altres científics, a començament del segle xx va promoure aquesta teoria. Sosté que les mutacions —i no pas la selecció natural— constitueixen el principal factor de canvi (mutacionisme), la qual cosa determina que l'evolució sigui discontinua (saltacionisme) i no pas gradual, com propugnava Darwin.

Segons de Vries, cal distingir dos tipus de variacions en els organismes: la variació ordinària, observada entre els individus d'una espècie, que no té conseqüències en l'evolució; i les variacions que sorgeixen per mutació genètica, que causen grans modificacions dels organismes i poden originar noves espècies.

Una espècie nova s'origina de cop i volta; sorgeix a partir d'una espècie preexistent, sense cap preparació visible i sense transició.

La teoria sintètica o neodarwinisme

Aquesta teoria va ser formulada, entre d'altres, per **Theodosius Dobzhansky** (1900-1975) entre el 1930 i el 1940, en conèixer-se millor els mecanismes de l'herència. Corregeix i sintetitza les teories precedents i s'ha anat actualitzant amb els descobriments de la genètica.

Els estudis detallats d'un monjo, Gregor Mendel, van suposar un important canvi per a la biologia de començament del segle xx. Els seus experiments amb plantes van obrir el camí a una nova ciència: la genètica.

Les observacions que va realitzar Darwin de les espècies que habitaven les illes Galàpagos van servir de base per elaborar la seva teoria de l'evolució.

Afirma que l'evolució és el resultat de l'acumulació gradual de petites mutacions. Aquestes mutacions causarien les variacions hereditàries.

La selecció natural s'encarregaria d'eliminar els individus que pitjor s'adaptessin al medi i facilitaria que els més ben adaptats s'arribessin a reproduir i, per tant, transmetessin la seva informació genètica als seus descendents. Una població evolucionaria en variar el seu conjunt de gens (freqüència gènica).

El problema d'aquestes explicacions era la baixa probabilitat que una variació es transmetés a tota

una població amb gran capacitat de reproducció a partir de pocs individus. Per això, es va sostenir que perquè en una població s'originés una espècie nova, aquesta s'havia de mantenir aïllada de la resta. No obstant això, aquesta explicació no responia a tota la complexitat del procés evolutiu. Per tant, van sorgir altres teories.

La teoria dels grans salts o macromutacionisme

Va ser formulada per **Richard Goldschmidt** (1878-1958) i considera que l'acumulació gradual de petites mutacions que defensava el neodarwinisme explica els petits canvis (microevolució), però no la formació de noves espècies (macroevolució). El macromutacionisme sosté que el procés evolutiu es deu a grans canvis, com per exemple les glaciacions, etc., o a mutacions de gran abast.

Teoria de l'equilibri puntuat

Elaborada per **Niles Eldredge** (1943) i **Stephan Jay Gould** (1941-2002), intenta donar resposta a la impossibilitat de demostrar el supòsit que l'evolució s'ha produït per acumulació de petites variacions.

Els estudis de les restes fòssils invaliden la hipòtesi darwinista d'una progressió suau. La teoria de l'equilibri puntuat intenta donar resposta a aquesta dificultat.

Els estudis de les restes fòssils mostren un quadre amb esglaons entre les diverses formes, però sense elements intermedis, la qual cosa invalida la hipòtesi d'una progressió suau, requerida per la tesi darwinista.

Aquesta teoria presenta l'evolució com el fruit de grans canvis en un breu període de temps, seguit de llargues etapes d'equilibri. Els canvis sobtats serien els causants de les diferències específiques, mentre que les transformacions menors originarien les petites diferències individuals.

Aquests autors afirmen que les característiques d'aquest procés dificultaran o faran impossible els descobriments dels esglaons intermedis entre dues espècies. Tanmateix, aquesta resposta deixa sense solució algunes qüestions importants, com ara el perquè dels salts evolutius d'algunes espècies o l'estabilitat d'altres.

4.3. Evolució i desenvolupament científic

Cap de les teories actuals sobre l'evolució no aconsegueix explicar completament els processos que han portat a la formació de totes les espècies. Actualment, unes teories proposen com a clau del que ha passat la selecció natural i, d'altres, les mutacions:

- La selecció natural, en aquest cas, ve a dir que els individus més ben adaptats al seu medi o ambient sobreviuen millor. De la mateixa manera, també tenen més oportunitats per reproduir-se i transmetre aquelles mateixes característiques als seus descendents.
- Les mutacions serien els canvis sobtats esdevinguts en els gens, que de vegades ajuden a adaptar-se millor al medi.

També s'han proposat teories que intenten unir els dos principis. No obstant això, al mateix temps que avancen els coneixements, també sorgeixen més preguntes. Es pot afirmar, sense cap mena de dubte, que en el camp de l'estudi de l'evolució hauran d'aparèixer **nous descobriments i noves teories**.

Moltes idees de Darwin sobre l'evolució s'han superat gràcies a l'avenç de la investigació. Però alguns dels problemes que va intentar resoldre encara continuen sense resposta; un exemple d'això és la qüestió de determinar científicament **què és una espècie** diferent. Darwin mateix va expressar les dificultats que va tenir per concretar si diversos exemplars eren varietats d'una mateixa espècie o si en constituïen una de nova.

No resulta estrany que aquest naturalista es trobés amb aquesta dificultat, ja que la mateixa definició d'espècie que hem esmentat abans no és, estrictament, una definició científica, sinó una simple observació.

Una teoria de l'evolució hauria d'explicar **per què apareixen nous individus, capaçs de formar una comunitat reproductora**. La resposta a aquesta pregunta encara no s'ha trobat. Ni tan sols s'ha demostrat el cas d'una espècie que provingui d'una altra, per aïllament de la resta, tal com sosté el neodarwinisme.

Calen noves investigacions que expliquin les causes de la varietat que s'observa en la naturalesa. Com ja s'ha exposat, les teories neodarwinistes recorren a mutacions produïdes a l'atzar. Tanmateix, l'atzar per si sol explica poques coses.

D'una banda, les matemàtiques mostren la **impossibilitat d'una explicació purament atzarosa de la diversitat actual d'espècies**. Si només hi hagués intervingut l'atzar, el temps transcorregut pels éssers vius sobre la Terra hauria estat molt més gran.

Les successives teories de l'evolució s'han anat corregint i completant, i han integrat dades de diferents ciències. De totes maneres, encara hi ha moltes preguntes que continuen sense resposta.

La teoria de l'evolució: estat actual. Text d'A. Pardo.

El bioquímic Michael J. Behe, a *La caixa negra de Darwin. El repte de la bioquímica a l'evolució*, hi afirma: «No és teoria científica afirmar que tota la biodiversitat amb la seva supercomplexitat sorgeix atzarosament. No hi ha raons en la teoria per explicar per què els organismes es fan més complexos, tampoc no hi ha la possibilitat d'explicar l'aparició d'òrgans abans de les funcions que desenvoluparan, ja que hi ha molts sistemes irreductiblement complexos, que estan compostos d'una infinitat de peces que interactuen i que només funcionen quan es donen alhora».

ACTIVITATS

6. «La funció crea l'òrgan» és una afirmació darwinista o lamarckista? Explica'n el significat.

▲ 7. **CR** Investiga i explica la raó per la qual Darwin considera que la complexitat de l'ull sembla desafiar la seva teoria de la selecció natural.

8. Relaciona cada autor amb un concepte.

a) de Vries. b) Dobzhansky.
c) Gould.

1. L'evolució és fruit de grans canvis en un breu període de temps, seguits de llargues etapes d'equilibri. 2. Mutacionisme. 3. Neodarwinisme.

▲ 9. Explica quin tipus de relació ha d'existir entre la biologia i la filosofia.

D'altra banda, l'anàlisi de la complexitat dels organismes vivents mostra el gran nombre d'elements —intrínsecs i extrínsecs— que intervenen en la seva constitució, i també la necessitat d'una perfecta coordinació entre ells perquè es puguin desenvolupar de manera adequada. I resulta molt improbable que els éssers vius assoleixin **per pura casualitat el grau de perfecció** o desenvolupament que posseeixen, sense cap direcció en el seu esdevenir, sense una llei natural.

L'anàlisi de les realitats físiques mostra que aquestes no són elements materials sense forma, sinó que estan dotades d'una estructura interna que les capacita per realitzar les seves funcions pròpies i, per tant, per dirigir-se cap a uns fins determinats. Certament, aquesta és una explicació filosòfica, però aporta un horitzó comprensiu des del qual qual és possible donar sentit als processos evolutius.

4.4. Filosofia i biologia

Molts científics reconeixen que els organismes vius presenten una finalitat interna o immanent, encara que l'exclouin de les seves explicacions perquè no és científica. Això no vol dir que l'explicació filosòfica sobre la finalitat interna de tot el que és real es contraposi a l'explicació biològica de l'evolució.

L'evolució ha de respondre a un determinat **ordre i tendir a una mena de perfecció**, a una meta i una perfecció presents d'alguna manera en la forma de ser de cada realitat. Sí, però, que faria impossible l'evolució un canvi radical i sense sentit que violentés la realitat des de l'exterior.

És important **distingir entre el camp propi de la filosofia i el de la ciència biològica**. Com afirma A. Llano, la biologia «no es qüestiona pel ser o l'essència dels organismes vius; més aviat es preocupa de descobrir les lleis a les quals estan sotmesos els cossos vius». La filosofia, en canvi, sí que es pregunta per l'essència de la vida, pel que és la matèria, etc.

El coneixement filosòfic de la realitat també és fonamental. Una visió mecanicista i atzarosa de la realitat que, per exemple, redueixi a biològic allò que és psíquic i a fisicoquímic allò que és biològic, limita la interpretació i el treball científic mateix.

Evitant els reduccionismes, s'ha d'afirmar que **els dos sabers —el filosòfic i el biològic— es complementen**. És necessari un **enfocament interdisciplinari** (que reuneix diverses matèries o disciplines) que doni resposta als interrogants que els diferents sabers plantegen i que cada un, per si sol, no pot resoldre.

5. L'EVOLUCIÓ DE L'ÉSSER HUMÀ

Museu de l'evolució humana.

5.1. L'origen de l'espècie humana

Fa vuit milions d'anys va passar una cosa semblant al que havia passat amb la primera agrupació de molècules que va donar lloc a la primera cèl·lula, és a dir, una cosa que no tindria ni sentit ni importància si no estigués inscrit en un procés més gran: el llinatge dels ximpanzés se separa del nostre llinatge. A partir d'aquest fet, en la nostra línia evolutiva apareixen diferents espècies i diversos processos. Vegem-los.

Gènere *Australopithecus*. Pertanyen a aquest grup espècies que van poblar el nostre planeta ara fa entre vuit i dos milions d'anys. En aquest gènere trobem l'*Australopithecus afarensis*, l'*Australopithecus africanus*, l'*Australopithecus anamensis* i dues espècies tardanes que conviuen amb diferents espècies d'*Homo*: l'*Australopithecus robustus* i l'*Australopithecus bosei* (fa 2 o 1,2 milions d'anys). L'australopitec té una característica morfològica que després resultarà genuïnament humana: la posició bípeda.

Crani de l'*Australopithecus afarensis*.

Gènere *Homo*. Aquest gènere comprèn diverses espècies d'Homínids, capaços de fabricar instruments de pedra tallada. Existeix en ells una relació més gran entre el pes de l'encèfal i el pes del cos (índex d'encefalització) que en el cas de l'*Australopithecus*. Pertanyen al gènere *Homo* les espècies *Homo habilis*, *Homo erectus* i *Homo sapiens*.

Espècie *Homo sapiens*. És l'espècie a la qual pertanyem els éssers humans. Comprèn l'*Homo sapiens neanderthalensis* i l'*Homo sapiens sapiens*. L'*Homo sapiens neanderthalensis* va existir fa de 120 000 a 35 000 anys. Els seus membres eren recol·lectors, caçadors, utilitzaven el foc i enterraven els morts.

L'*Homo sapiens sapiens* existeix des de fa 130 000 anys. Ja té les mateixes característiques morfològiques que els homes actuals. Presenta, doncs, alguns canvis importants: està dotat d'expressions artístiques, practica la medicina i celebra ritus funeraris. Tots aquests canvis són propis d'una intel·ligència que té un sentit personal i transcendent.

L'*Homo sapiens* modern també és anomenat home de Cromanyó (població francesa on se'n van trobar les restes). Les proves genètiques de l'ADN mitocondrial indiquen que tots els éssers humans actuals provenim d'una sola dona. D'aquesta dona en va derivar un llinatge que es va estendre per tot el món fa uns 100 000 anys.

Crani de l'*Homo sapiens*.

Representació artística dels neandertals.

5.2. El procés d'hominització i d'humanització

L'ésser humà està subjecte a les lleis de l'evolució biològica. No obstant això, des que apareix és una espècie que trenca el procés evolutiu natural, atès que: a) és l'única espècie que no es pot adaptar al medi a causa de la seva inespecialització, i b) no es pot parlar només de selecció natural, ja que és un ésser altruista: els més aptes ajuden aquells que no estan tan ben dotats.

Per entendre l'aparició de l'home a la Terra podem plantejar dues seqüències de processos interrelacionats: l'**hominització*** i la **humanització***. L'hominització pertany a la història natural i està subjecta a les lleis de la biologia; la humanització forma part de la història de la humanitat. Els dos processos són essencials per entendre l'ésser humà actual.

El procés d'hominització

El descobriment de fa entre 3 i 3,4 milions d'anys de restes d'individus bíbedes a Etiòpia i Tanzània demostren que una de les primeres adquisicions en aquest procés va ser la postura erecta. Possiblement va ser una adaptació a la vida a la sabana, ja que facilitava la detecció i la fugida dels depredadors.

El bipedisme va ser important per a les transformacions que van tenir lloc en el canvi anatòmic amb el pas de prehomínid a home. La postura bípeda fa que els braços deixin de ser només un punt de suport per a l'organisme (tal com passa en el cas dels ximpazés): les mans poden dur a terme funcions que abans es feien amb la boca (com ara la recollida d'aliments).

Això suposa que els músculs de la cara i del crani es facin més fins, fins al punt que permeten articular el llenguatge. A més, es triplica la capacitat craniana, la superfície cerebral inespecialitzada, la qual cosa suggereix l'aparició i el desenvolupament de la intel·ligència.

La vida a la sabana també va suposar un tipus d'alimentació més rica en proteïnes. Aquesta dieta va facilitar el desenvolupament dels nous òrgans, especialment del cervell.

A més, es va veure reforçat el vincle sexual, la qual cosa assegurava el retorn dels mascles amb els aliments i que les femelles romanguessin amb les cries. També es va desenvolupar l'instint de possessió de les femelles vers les seves cries, el del mascle vers la femella, el de la femella vers el mascle, etc. D'aquesta manera va augmentar la probabilitat de supervivència i la cohesió del grup. Es va originar, també, l'instint de propietat i el desenvolupament de comportaments altruistes.

Hominització: procés de seqüències que donen lloc a les característiques morfològiques i fisiològiques de l'ésser humà actual (és a dir, el cos humà).

Humanització: procés de seqüències per a l'aparició d'elements culturals que, independentment de si influeixen o no en les característiques morfològiques, són constitutives d'una forma de vida o d'una conducta que es pot anomenar genuïna-ment humana.

CANVIS PRINCIPALS DEL PROCÉS D'HOMINITZACIÓ

Adquisició del bipedisme	Va representar una adaptació a la vida a la sabana. Va permetre l'alliberament de les mans per poder transportar les cries, recollir els aliments, llançar pedres i manipular instruments de caça.
Reforç del vincle sexual i establiment de grups socials	Va afavorir el desenvolupament dels instints de possessió, cura de la descendència i propietat dels instruments. Va fer augmentar la probabilitat de supervivència dels individus. Va augmentar el temps d'aprenentatge dels descendents.
Alimentació més rica en proteïnes	Va afavorir el desenvolupament del cervell, de l'esquelet del crani i de la cara.
Desenvolupament del llenguatge i de la capacitat intel·lectual	Va facilitar la capacitat comunicativa. Va desenvolupar la capacitat d'elaborar i utilitzar instruments.

El procés d'humanització

Es pot afirmar que el procés d'humanització comença en el moment en què la intel·ligència personal està present i es manifesta. En l'instant en què apareixen utensilis o eines, diem que existeix un cos amb les característiques biològiques adequades per allotjar un intel·lecte o una psique que no prové dels processos biològics.

Els importants canvis morfològics i fisiològics produïts durant el procés d'hominització —bipedisme, desenvolupament de l'esquelet del crani, etc.— van facilitar la humanització.

Alhora, per tant, també el procés d'humanització va repercutir en l'hominització, ja que amb el desenvolupament de la cultura i el llenguatge es va anar accentuant cada cop més la inespecialització en els trets morfològics i funcionals. La humanització actua sobre l'evolució natural: l'espècie humana desenvolupa el seu potencial gràcies a la raó i a la cultura.

Cal tenir en compte, a més, la presència en l'ésser humà d'un principi independent del que és material, de caràcter psíquic o espiritual, que no es pot explicar com el resultat d'una simple evolució d'allò que és material i corpori.

D'una manera semblant a la dels nens per desenvolupar-se en societat, l'espècie humana va desenvolupant també la seva intel·ligència i el seu cos, i ja és plenament humana. És important advertir que la «qualitat» de ser humà no admet graus: s'és humà o no se n'és, encara que qui ho és pugui més tard desenvolupar les seves capacitats en una major o menor mesura.

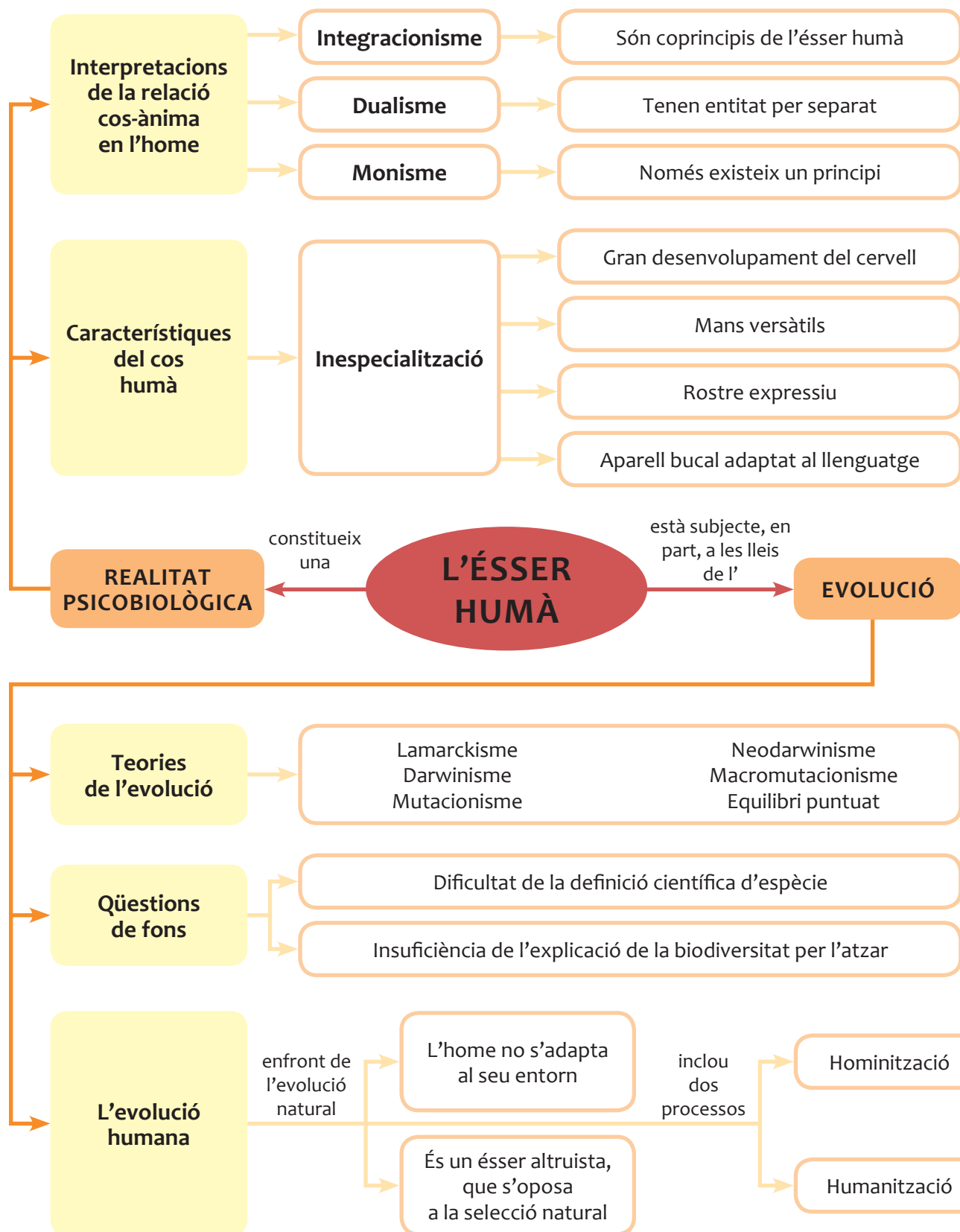
La prehistòria mostra les diferents etapes en les quals els petits nuclis humans s'anaven conformant fins a arribar al dia d'avui. El procés de perfeccionament de la nostra espècie (la humanització) segueix el seu curs. Avança i es desenvolupa des de l'aparició del primer ésser humà fins a l'últim nen nascut avui mateix.

L'**emergentisme** és la teoria que pretén derivar allò que és immaterial o psíquic a partir de la simple evolució de la matèria; però aquest punt de vista es mostra inconscient, atès que ningú no dóna allò que no té: allò que és material no es pot transformar en quelcom immaterial, si és que aquestes dues realitats són, efectivament, diferents.

ACTIVITATS

10. Enuncia els canvis fonamentals dels processos d'hominització.
11. Escribeu el nom de la nostra espècie.
12. En què consisteix el procés d'humanització? Com es relaciona amb el d'hominització?

SÍNTESI

ACTIVITATS DE SÍNTESI

1. **Explica el sentit i l'objecte d'estudi de l'antropologia filosòfica a partir del fragment següent.**

«Antropologia vol dir ciència de l'home. Abasta tot el que es pot investigar sobre la naturalesa de l'home, quant a la seva qualitat de ser dotat de cos, ànima i esperit. Però en els dominis de l'antropologia, hi entren no només les propietats de l'home comprovables als ulls, que el distingeixen com a espècie determinada enfront de l'animal i de la planta, sinó que també hi entren les seves disposicions latents i les diferències de caràcter, raça i sexe. I en relació amb el fet que l'home no es presenta només com un ésser natural, sinó que a més actua i crea, l'antropologia ha d'intentar entendre allò que l'home, com a ésser que actua, "fa de si mateix", allò que pot fer i allò que ha de fer» (Martin Heidegger. *Kant y el problema de la metafísica*, Mèxic: FCE, 1954, pàg. 174).

2. **Explica la situació de l'ésser humà en el conjunt dels animals i precisa'n la classificació des del regne fins a l'espècie a la qual pertany.**

3. **Comenta els tres corrents filosòfics principals que existeixen sobre les relacions psique-cos a partir d'aquest text.**

«En totes les seves fases vitals, doncs, l'home només té una única i una mateixa activitat psico-orgànica amb dominància variable de passivitat i d'accionalitat en unes notes a diferència d'altres. No hi ha actuació de la psique "sobre" l'organisme, ni d'aquest sobre aquella, ni hi ha un paral·lelisme entre tots dos, perquè el que no existeix és aquest "tots dos"; només hi ha una única estructura psico-orgànica l'activitat unitària de la qual es desplega variablement al llarg de la vida» (Xavier Zubiri. *Sobre el hombre*. Madrid: Alianza, 1986, pàg. 492-494).

4. **A partir del text següent, explica la teoria de Darwin sobre l'evolució i comenta'n la importància.**

«Darwin va demostrar que els organismes evolucionen, que els éssers vivents estan relacionats entre si pel fet de tenir avantpassats comuns. Qui vulgui fer l'esforç d'estudiar l'evidència i de jutjar-la sense prejudicis, no pot dubtar que, per exemple, l'home

i els micos antropoides descendeixen d'avantpassats comuns que devien viure fa uns quinze milions d'anys. [...] Però encara més important que l'evidència de l'evolució és que Darwin proveís una explicació causal de l'origen dels organismes. Aquesta explicació causal és la teoria de la selecció natural» (F. J. Ayala, «Darwin, contra las causas sobrenaturales». A *El País*, 28 d'abril del 1982).

5. **Quin supòsit neodarwinista es qüestiona en aquest text? Per què?**

«L'aparició, en el moment just, de mutacions que satisfacin les necessitats d'una planta o d'un animal resulta summament inversemblant. No obstant això, la doctrina darwiniana exigeix encara molt més, ja que per a una planta o un animal determinats, s'han d'haver produït per milions de successos feliços i adequats. Així, doncs, el miracle es fa llei: la probabilitat més íntima es realitza puntualment. Com en el Robinson suís que jo vaig llegir durant la meua infantesa, sempre apareix l'esdeveniment salvador en el moment adequat, i és així pels segles dels segles» (Paul Grassé, *Evolución de lo viviente*. Madrid: Hermann Blume, 1984, pàg. 152).

6. **Explica les diferències que hi ha entre el darwinisme original i el neodarwinisme.**

7. **Indica a quina teoria de l'evolució pertany cada una de les afirmacions següents.**

- a) Els gens més freqüents en una població són els que tenen més possibilitats de transmetre's.
- b) Els individus que estan més ben adaptats són els que sobreviuen.
- c) Les mutacions constitueixen el principal factor de canvi.
- d) L'evolució resulta de l'acumulació gradual de petites mutacions.
- e) Els canvis sobtats són causants de grans diferències específiques.
- f) L'ús o el desús dels òrgans és la causa del seu desenvolupament.

8. **Per què l'ésser humà suposa una excepció en el procés evolutiu?**

9. **Explica la relació que hi ha entre els processos d'hominització i d'humanització.**

LABORATORI DE FILOSOFIA

Comentari de text III. Síntesi

La **síntesi** és l'operació del comentari de text filosòfic que integra alhora dos elements: el comentari crític i l'aportació personal.

Comentari crític

El comentarista ha de sotmetre a crítica els termes, la tesi i l'estructura argumentativa que s'han posat en relleu mitjançant l'anàlisi.

Aquí cal distingir entre la crítica dels termes-tesi i la crítica de l'argumentació:

■ **Crítica dels termes i de la tesi filosòfica:** es tracta d'una operació molt més persona que les anteriors, perquè la crítica es du a terme mitjançant la comparació del pensament de l'autor del text amb el d'altres autors que han escrit sobre el mateix problema, triats pel comentarista (o bé per confirmar-lo, o bé per refutar-lo totalment o parcialment). Per tant, l'èxit del comentari crític depèn de la capacitat del comentarista de *relacionar* i fins i tot de *contraposar* el text amb altres tesis formulades per altres autors en l'àmbit de la filosofia.

■ **Crítica de l'argumentació:** mitjançant l'anàlisi descobrim l'estructura del text i reconstruïm l'argumentació de l'autor. Ara es tracta de valorar aquella argumentació intentant treure a la llum possibles defectes en el raonament, com ara:

- **Incongruències:** quan la conclusió no es derivi lògicament de les premisses, o quan el raonament és incoherent o no prou fonamentat.
- **Contradiccions:** quan es diu una cosa i la contrària, de manera que les dues afirmacions es destrueixen mútuament.
- **Fal·làcies:** formes de raonar *aparentment* vàlides que, en realitat, són defectuoses, perquè no es basen en la lògica (arguments *ad hominem*, *ad verecundiam*, etc.).
- **Hipergeneralitzacions:** conclusió general a partir d'uns pocs casos particulars o, fins i tot, que no resulta, per tant, prou fonamentada.

Aportació personal

És la fase més creativa del comentari de text filosòfic. El comentarista aborda la tasca de plantejar-se el problema tractat en el text:

- S'ha de fer una *recapitulació* de les principals raons esgrimides en el comentari crític, i s'ha de posar un èmfasi especial en aquelles raons que ens puguin servir de fonament per a la nostra pròpia argumentació.
- La nostra aportació consisteix a intentar solucionar el problema plantejat en el text, la qual cosa no vol dir que aquesta solució hagi de ser la definitiva ni que hàgim assolit la veritat absoluta. El més rellevant és que la nostra argumentació tingui una base filosòfica.
- Això que s'ha dit no ens ha de fer confondre l'aportació personal amb una simple opinió improvisada. El comentarista es converteix en filòsof, motiu pel qual la seva argumentació ha de constituir una reflexió profunda sobre el problema. Un bon esquema per procedir de manera ordenada podria ser aquest:
 1. Delimitar el problema que es vol intentar solucionar;
 2. Formular clarament la nostra tesi;
 3. Indicar raons i arguments filosòfics a favor de la tesi.

DESENVOLUPA LES TEVES COMPETÈNCIES

1. CA Realitza la síntesi del text següent.

«Aristòtil parla del rei grec l'ànima del qual es va veure immersa en un èxtasi i que durant molts dies es va debatre entre la vida i la mort. Quan va recuperar la consciència, va parlar als qui l'envoltaven de diverses coses relatives al món invisible i els va explicar el que havia vist: ànimes, formes i àngels; en va donar proves quan va predir a tots els seus coneguts la durada de la seva vida. Tot el que va dir es va poder comprovar i ningú no va superar el període de temps que ell li havia assignat. Aristòtil afirma que la raó d'això es trobava en el fet que la seva ànima havia adquirit aquest coneixement perquè havia estat a punt d'abandonar el cos i que, d'alguna manera, n'havia estat separada, i que d'aquesta manera havia pogut tenir aquestes visions.»

Al-Kindi, *Cod. Taimuriyye Falsafa* 55,
A: Aristòtil. *Fragments*. Madrid: Gredos, p. 115.

- Sotmet a crítica la tesi d'Aristòtil sobre la relació entre el cos i l'ànima (psique). Per fer-ho, ajuda't de la comparació amb altres autors.
- Critica argumentalment la raó que dóna Aristòtil sobre el que li va passar al rei grec.
- Crea la teva pròpia aportació personal sobre el problema de les relacions entre cos i ànima.

2. Avalua la síntesi que has realitzat:

	Sí	No
a) He explicat breument la tesi d'Aristòtil?		
b) He contraposat la seva teoria amb la d'altres autors?		
c) He reconstruït l'argumentació central del text?		
d) He trobat algun defecte en l'argumentació?		
e) He aportat una possible solució al problema?		
f) He seguit un esquema ordenat en la meua aportació?		

- ▲ 3. **San Agustí d'Hipona va indicar una diferència essencial entre l'ésser humà i els animals: «que les bèsties puguin ser domades i amansides pels homes, i de cap manera els homes per les bèsties.»** (*Ochenta y tres cuestiones diversas*. Madrid: BAC, p. 75). Creus que aquest argument prova el valor superior de l'ésser humà sobre els animals? Raona la resposta.
- ▲ 4. **CD Fes servir l'aplicació informàtica Prezi per elaborar una presentació sobre els processos d'hominització i humanització. Procura que el teu treball tingui en compte aquests factors: descripció, relació, connexió amb l'actualitat, claredat i atractiu visual, i interactivitat.**
- ▲ 5. **CA Comenta la descripció cinematogràfica de l'origen de la vida que hi ha a la pel·lícula *L'arbre de la vida*, de Terrence Malick. Explica la concepció de l'origen de la vida que transmet, i utilitza com a suport els elements visuals, sonors i musicals de la seqüència.**